

KARAMANLI MEDRESELERİ

Aptullah KURAN

GİRİŞ :

Anadolu'da Türkmen Beylerinin en önemlilerinden biri olan Karamanoğulları, 1243 Köseadağı yenilgisinden sonra siyasî kudretini kaybeden Anadolu Selçuklularının halefi olarak ortaya çıkmışlar, 1308 yılına kadar Selçuklulara, 1355 yılına kadar İlhanlılara tâbi olarak, bu tarihten itibaren Osmanlılar tarafından ilhak edildikleri 1482 yılına kadar Orta Anadolu'da müstakil bir beylik olarak hüküm sürmüşlerdir. 1399 yılından 1402 yılına kadar kısa bir süre Osmanlı Devletine katılan Karamanlı Beyliği Ankara Muharebesinden sonra Timur tarafından ihya edilmiş ve Osmanlıların fetret devrinde Bursa'yı kuşatacak ve kısmen yıkacak derecede güçlenmiştir. Ancak Bursa'yı ele geçiremedikleri gibi, Osmanlılarla yaptıkları mücadelede başarı sağlayamadılar. Altın çağında bugünkü Konya, Kayseri, Ankara, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, İçel illeriyle Antalya'nın doğu kısmına hâkim olan Karaman Beyliği XV. Yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlılar tarafından istilâ edilmeye başlandı. Fatih Sultan Mehmed'in 1451 yılında çıktığı Karaman Sefer-i Hümayûn'u Akşehir, Beyşehir ve Seydişehirin Karamanlılar tarafından Osmanlılara bırakılmasıyla sonuçlandı. 1466 yılında harekete geçen ikinci Karaman Sefer-i Hümayûn'u ise Karaman Beyliğine bir daha kalkınmayacağı darbeyi vurdu. Bu seferde, Fatih Sultan Mehmed Konya'yı, Vezir-i Âzam Mahmud Paşa Karaman'ı (Lârende) aldılar ve Fatih Sultan Meh-

med Karaman Devletinin, merkezi Konya olan bir beylerbeylik şeklinde Osmanlı İmparatorluğuna bağlandığını ve büyük oğlu Şehzade Mustafa'nın Konya Beylerbeyi tayin edildiğini ilân etti. Karamanlı hükümdarı Pir Ahmed Bey yenilgiyi kabul etmemişti. İçel bölgesine çekildi ve yeni başkenti Silifke olmak üzere Karaman Beyliği bu havalide bir süre daha devam etti. 1482 yılında Osmanlılar Karaman Beyliğinin bu son topraklarını da ele geçirerek bölgeyi İçel Sancakbeyliği olarak İmparatorluğa kattılar. Devrin Karamanlı emiri Kasım Bey ve onun bir yıl sonra ölmesi üzerine yine Karamanlı ailesinden Kasım Beyin damadı Turgutoğlu Mahmud Bey sancakbeyi tayin edildi. 1485 yılında başlayan Osmanlı - Memluk Harbinde Turgutoğlu Mahmud Bey'in Osmanlılar aleyhine faaliyette bulunması üzerine Osmanlılar kendisini azlettiler ve Mahmud Bey 1487 yılında Haleb'e kaçarak Memluklara sığındı. Böylece, 1482 de toprakları Osmanlılar tarafından işgal edilerek fiilen ortadan kalkan Karamanlı Devleti, beş yıl sonra Karamanlı ailesinden gelen son beyin de azledilmesiyle tarihe karışmış oluyordu.

Karamanlı Beyliğinin ilk başkenti Konya Ereğlisi'dir. Devletin kurucusu Oğuzların Kaçar boyu beylerinden olan Ahmed Saadeddin Bey'in oğlu Nüre - Sûfi Bey (1250 - 1256) beyliği bu şehirden idare etmiştir. Nüre - Sûfi Bey'in oğlu Kerimeddin Karaman Bey (1256 - 1261) başkenti Ermenek'e götürdü. Daha sonra, Karaman (Lâren-

de) başkent seçilmiş ve Karamanlı emirlerinin zaman zaman Konya ve beş yıl (1351-1356) Mut'ta oturmalarına rağmen başkent 1466 yılında mecburen Silifke'ye taşınuncaya kadar Karaman şehri beyliğin merkezi olmuştur.

Karamanlılar altın çağları olan XIV. yüzyılın ikinci yarısıyla XV. yüzyılın ilk yarısında hâkim oldukları topraklarda önemli yapılar inşa etmişlerdir. Siyasî bakımdan kendilerini Anadolu Selçuklularının varisi olarak gören bu beyliğin mimarisi stil bakımından Selçuklu geleneğini sürdürmüştür. Karamanlı mimarisi kitle ve plân kuruluşu itibarıyla Selçuklu mimarisine çok benzer. Makalemizin konusunu teşkil eden ve bugün tamamen veya kısmen ayakta duran sekiz Karamanlı medrese yapısında bu benzerliği açıkça görürüz. Bu medreselerden bir kısmı açık avlulu, bir kısmı ise orta avlusu kubbeye örtülü olan kapalı avlulu tipte yapılmıştır ki her iki tipi de Anadolu Selçuklu medreselerinde buluruz. Karamanlı medreselerinin ekserisi tek katlı fakat biri iki katlıdır. İki katlı medrese yapısını da daha önce Artuklu, Selçuklu ve İlhani medreselerinde görmekteyiz. Öte yandan, Karamanlı medreselerinde portal ile ana eyvan nispetlerinin değişikliğine ve bu bina elemanlarının daha önce raslamadığımız bir şekilde yükseldiğine şahit oluyoruz. Süsleyici taş işçiliğinin de Karamanlı medreselerinde Selçuklu medreselerine kıyasla daha zenginleştiği ve bu mimarinin bazı yenilikler getirdiği bir gerçektir.

Karamanlı medreselerinin analizine geçmeden önce şimdi söz konusu sekiz medreseyi inşa tarihi sırasına göre inceleyelim:

TOL MEDRESE, ERMENEK :

Konya ilinin Ermenek ilçesinde bulunan Tol Medrese, Karamanlı çağının en güzel eserlerinden biridir. Son yıllara kadar pek harap durumda ve güney tarafındaki revakı yıkık olan medrese Vakıflar Genel Müdürlüğünce onarılarak kurtarılmıştır.

Dış ölçüleri 27.75 m. × 27.30 m. olan açık avlulu, üç eyvanlı (Şekil: 1) Tol Medrese'ye doğu cephesinin ortasındaki portalden girilir (Resim: 1). Üstü bir oturtma çatıyla örtülmüş portal binanın önünde bir kule gibi yükselir ve bu yükseklik avlunun içinde de belirli bir şekilde görülür (Resim: 2). Avlunun üç tarafı, gözleri hafif sivri kemerli bir revakla çevrilmiştir. Doğuda, orta yerde sivri beşik-tonozlu giriş eyvanı, onun sağında ve solunda birer hücre, daha yanlarda ise, güneydeki bir bölmeyle ikiye ayrılmış olan birer oda bulunur. Giriş eyvanının güneyindeki hücre içinde çatıya çıkan bir merdiven, bölmeli odanın içinde bir ocak yeri vardır.

Revak kolonları kare daireler üzerine konulmuştur. Başlıkları Karamanlı çağına ait olduğundan volonların bu medrese için yapıldıkları anlaşılır. Ortasında kare biçiminde bir havuz bulunan 8.40 m. × 8.35 m. ölçülerindeki avlunun güney kanadına dört hücre, kuzey kanadına iki hücre ile bir eyvan yerleştirilmiştir (Resim: 3). Yan eyvan merkezde olmayıp, bir kenarda tetipilenmiş, eyvanın önünde bir kolon atlanarak bu tarafta revak üç açıklıklı olarak yapılmıştır. Yan eyvan 5.25 m. derinliğinde, 4.00 m. eninde ve avlu seviyesinden 60 cm. yüksektedir.

Medresenin sivri beşik-tonozlu ve yüksek esas eyvanın avlunun batı cephesini kaplar (Resim: 4). Derinliği 8.35 m., genişliği 7.70 m. olup, avlu zemininden bir basamak (30 cm.) yüksek yapılmıştır. Arka cephesinde üstteki yüksek ve sivri kemerli olan altı üstlü

1. Oturtma çatı 50 yıl kadar önce Naci Paşa tarafından yaptırıldığı rivayet edilen onarımda konulmuş olsa gerektir.

iki pencere, alt pencerenin yanlarında iki niş görülür. Ana eyvan aslında çiniyle kaplıymış². Bu çinilerden bugün herhangi bir iz kalmamıştır.

Medresenin batı köşelerini işgal eden kubbeli salonlardan kuzeydekine yan eyvanın içindeki işlemeli kapıdan girilir. 7.10 m. × 6.75 m. ölçülerindeki salonun moloz taştan yapılmış kubbesi köşelerde üç bölümlü yelpaze bingilere oturur (Resim: 5). Salonun ikisi dışarıya, biri esas eyvanın içine bakan söveli üç penceresi vardır. Alt tarafına ters «V» şeklinde çentikler açılmış bir silme salonu çepeçevre dolanarak mekâna bir süs elemanı daha katar.

Güneydeki salon kuzeydekinin eşidir. Yalnız, kapısı revakın ucunda olup, esas eyvan içine bakan penceresi de yoktur. Tol Medrese'nin kubbeli salonlarının türbe oldukları 1964-1965 yıllarında burada yapılan sondajlar sonucunda ortaya çıkmış bulunmaktadır³. Türbelerin altında mezar mahzeni yoktur. Ölüler odaların kayalık zemininde açılan çukurlara defnedilmiş, üzerlerine sandukalar konulmuştur. Sandukalar maalesef zamanımıza intikal etmemiştir. Yapılan kazıda kuzeydeki türbe üzerinde bir sıra kabartma yıldız motifi bulunan alçı şeritleri, güneydeki türbede çini kakmalı alçı sanduka kalıntılarına rastgelinmiştir.

Aslında çok süslü ve renkli olduğu anlaşılan türbe ve ana eyvan dışında Tol Medrese'nin diğer bir süslü elemanı enfes portalidir. Selçuklu portallerinden oldukça farklı bir görünüş arzeden portalin nişi dar ve çok yüksektir. İç köşelerdeki gömme kolonlar başlıkları üzerinde de halat örgüsü biçiminde devam eder ve stalâktit dolgulu niş

kemerini bunun üzerine oturur. İçi oymalı basık kemerle yüksekte kalan stalâktit dolgu arasına da üzerinde kitabe levhası konulmuş olan söveli bir pencere bulunur. Mihrabiyelerin üstü de stalâktitli yapılmıştır. Dolguyu çeviren kemer üzerinde ahşap karakterinde bir oyma deseninin taşla işlenmiş şekli görülür. Kemerin tepesine yan yana konulan dört ajurlu kabara özellikle dikkati çeker.

Tol Medrese'nin iki satırlık arapça kitabesinde⁴ binanın Karamanlı hükümdarı Bedreddin Mahmud Bey'in (1300-1308) oğlu Emir Musa Bey tarafından 740 H. (1339) yılında inşa ettirilmiştir. Emir Musa Bey 758 H. (1356) da Mut'ta ölmüş, cenazesi Ermenek'e getirilerek Tol Medrese'nin türbesine gömülmüştür. Türbelerde bulunan diğer mezarlar ailesinden bazı kimselere aittir.

Tol Medrese'de bir ikinci kitabe daha vardır. Yan eyvan kemerini üzerinde bulunan bu kitabede binanın 1120 H. (1708)⁵ yılında Şahin tarafından onarıldığı kaydedilmiştir.

EMİR MUSA BEY MEDRESESİ, KARAMAN :

Karaman'da, Çeltik Mahallesinde bulunan Karamanoğlu Emir Musa Bey Medresesinden bugün sadece kubbeli arka odalarından, içindeki lâhitlerden türbe olduğu anlaşılan güneydekinin bir kısım duvarlarıyla bir trompu kalmıştır (Resim: 6). 1927 yılında yıktırılarak taşlarıyla ilkökul binası yaptırılan bu medreseyi Sarre tamam olarak görmüş, plânını çıkartarak neşretmiş

2. Ernst Diez - Oktay Aslanapa - Mahmut Mesut Koman. *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul 1950, s. 24.

3. Yılmaz Önge, «Karamanoğlu Devri Çini ve Alçı Tezyinatına Ait Yeni Buluntular» «Türk Dili Gazetesi», (özel sayı) Karaman, 4 Haziran 1966.

4. Kitabenin Arapça ve Türkçeye çevrilmiş metni için bk. İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi*, İstanbul, 1967, s. 716.

5. Kitabenin Arapça metni için bk. İ. H. Konyalı, aynı eser, s. 717. Kitapta kitabenin tarihi yanlışlıkla "1120 H./1611 M." şeklinde yazılmıştır.

tir⁶ (Şekil: 2). Sarre'nin yanlışlıkla Hatuniye Medresesi'nin plân şeması olarak verdiği resme göre medrese, avlusu kubbeye örtülü kapalı tip medreselerden biridir. Mihraplı ana eyvanının sağında ve solunda kubbeli odalar, avlusunun yanlarında revaklı dörder hücre, ön köşelerde iki dikdörtgen biçiminde oda ve giriş eyvanının güneyinde bir oda, kuzeyinde minare vardı. Portal, sade bir bordürle çevrili, nişi iri stalâktitlerle örtülü ve basık kemerliydi⁷. Kapı kemerinin üstünde de kitabe levhası vardı.

Çok yüksek olan şerefe altı stalâktitli minare külâhına kadar kesme taştan yapılmış, gövdesi iki renkli taşla damalı olarak örülmüştü⁸. Küpünden itibaren yedi kuşak çiniyle süslüydü⁹. Türbede Karamanoğullarından Emir Fahreddin Ahmed (Öl. 750 H. / 1349), Emir Şemseddin (Öl. 753 H. / 1352) ve Emir Bedreddin Bey'in kızı Dürhand Hatun'un (Öl. 810 H. / 1407) mezarları vardır¹⁰.

Medresenin kitabesinde tarih yoktur. Bu yüzden ne zaman yaptırıldığını kesinlikle söyleyemeyeceğiz. Emir Musa Bey'in 1356 yılında Mut'ta ölüp, cenazesinin Ermenek'e getirilerek Tol Medrese içindeki türbeye gömüldüğünü biliyoruz. Öldüğünde kaç yaşında olduğu belli değildir; fakat Karaman'daki medreseyi 1340-1356 yılları arasında yaptırttığını düşünmek pek hatalı olmayacaktır sanırız.

TAŞKIN PAŞA MEDRESESİ, ÜRGÜP :

Ürgüp ilçesinde 20 km. güneyindeki Damsa köyünün kenarında bulunan

6. F. Sarre, *Konia, Seldschukische Bau-denkmäler*, Berlin, 1908, s. 20. Abb. 30. Bu plân resmini Diez - Aslanapa - Koman negretmiştir. Aynı eser, s. 21, şekil 72.

7. Bk. *Karaman Devri Devri Sanatı*, s. 52, şekil 74.

8. Bk. aynı eser, s. 53, şekil 75.

9. Konyalı, aynı eser, s. 458.

10. Mezar taşı kitâbeleri için bk. aynı eser, s. 459-460.

Taşkın Paşa Medresesi üst yapısı tamamen çökmüş ve beden duvarları yer yer temel seviyesine kadar yıkılmış durumdadır. Mevcut bazı bina elemanlarından aslında oldukça süslü bir yapı olduğu anlaşılan ve plân şeması itibarıyla de bazı özelliklere sahip olan bu XIV. yüzyıl medresesinin onarılarak kurtarılması sanat ve mimari tarihimiz bakımından zorunludur.

Köşe taşları ve pencere söveleri dışında beden duvarları ahşap hatıllı moloz taştan inşa edilmiş olan Taşkın Paşa Medresesi 23.85 m. × 22.60 m. ölçülerinde kareye yakın bir binadır. Yalnız ana eyvan güney cephesinin merkezinde 3.95 m. lik bir çıkıntı yapar (Şekil: 3). Medreseye batı cephesinin orta yerinde bulunan yüksek portalden girilir (Resim: 7). Kapının girişinde derinliği 5.15 m., genişliği 3.80 m. olan ve duvarları kâmil kesme taştan yapılmış giriş holü vardır. Holün doğusunda iç avluya, güneyinde mescide açılan birer söveli kapı görülür. Kuzey tarafındaki duvar ise yıkılmıştır. Ancak kalan izlerden bu kattan ön cephe duvarına bitişik, çatıya çıkan bir merdiven ve onun doğusunda yine giriş holüyle bağlantılı bir oda olduğu anlaşılmaktadır.

Medresenin avlusu 8.55 m. × 8.25 m. ölçülerinde kareye çok yakın bir hacimdir. Bu bakımdan açık bir avlu olmayıp, üzeri kubbeye örtülü bir avlu olması kuvvetle muhtemeldir. Duvarlarının üst kısmı yok olduğundan bu konuda kesinlikle birşey söylemek mümkün değilse de, avluda yapılacak bir kazıda kubbeye ait yapı elemanlarının bulunabileceği gözönünde tutulmalı ve bunlar araştırılmalıdır. 6.30 m. × 6.15 m. ölçülerindeki ana eyvan avlunun güneyinde bulunur (Resim: 8). İki geride, ikisi de yanlarda olmak üzere kesme taş söveli dört büyük penceresi vardır ve bina kitlesinden dışarı taşırılmak suretiyle belirtilmiştir. Eyvanın karşı tarafında (kuzeyde) mev-

cut izlerden ortada küçük bir eyvan, onun yanlarında da iki küçük hacim olduğu anlaşılıyor. Küçük hacimlerden batıda bulunanı medresenin kuzeyindeki odaya geçit veren bir hücredir. İki mazgal pencerele odanın gerisine onun içinden geçilen penceresiz bir hücre konulmuştur. Küçük eyvanın doğusundaki hücreden medresenin kuzey - doğu köşesinde bulunan büyük odaya, bu odanın güneyindeki iki odaya da avlunun doğu duvarındaki kemerli kapılardan geçilir. Doğu kanadındaki odalardan ikisinin yüksek mazgal pencerele olduğu görülür. Güney - doğu köşesindekinin ise kesme taş söveli büyük bir penceresi vardır (Resim 9).

Avlunun batı yanına da iki tane kemerli kapı konulmuştur. Bunlardan kuzeydeki avluya giriş holüne bağlayan kapıdır. Diğer mescide açılır. Böylece mescide hem avludan, hem de giriş holünden girilmek imkânı sağlanmıştır. Mescidin ölçüleri 6.45 m. × 5.00 m. dir ve kubbeli olmayıp¹¹, diğer odalar gibi tonozlu olması gereklidir. Mescidin dikkat çeken elemanı bütünüyle yerinde kalmış mihrabıdır (Resim: 10). Stalâktitli mihrap nişinin içinde yine tepesi stalâktitli bir ikinci niş yapılmış, kemerin tepesine kaytan bağından bir silme içine alınmış iki ajurlu kabara ile bir rozet konulmuştur. Nişi çevreleyen palmet ve rumî süslü iki sıra bordürün alt kısımları işlenmemiş, yarım bırakılmıştır.

Bir ikinci süs elemanı da orijinal şeklini az çok muhafaza eden portaldır (Resim: 11). Basık kemerli dar kapı 25 cm. derinliğinde bir niş içerisindedir. Niş kemeri iki kademeli yapılarak arka arkaya iki sütunceye oturtulmuş ve dış kemer zambak motifleriyle, içteki birbirine geçme yarım dairelerle süslenmiştir. İki sıra bordür rumî ve palmetli, bunun dışındaki bordür ile

köşe kolonları geometrik şekilli yapılmıştır. Niş kemerinin tepesindeki dikdörtgen biçiminde boşluğun kitabe yeri olduğu söylenir¹². Kanaatimizce böyle değil, penceredir. Giriş holünün kesme taş duvarlarının üç yanda aynı hizada bitmesi ve giriş kapısı üzerinde pencerenin epeyce altında kalan tonoz izi, giriş holünün diğer hacimlere nispetle alçak yapılarak üstüne bir oda konulduğunu ve bu odaya çatıya çıkan merdiven yoluyla erişildiğini ispatlıyor. Portalin yüksek inşa edildiği hallerde arkasına bir oda yapılması daha Selçuklu çağında görülür. Meselâ Câcâbey Medresesinde olduğu gibi. Portal nişi üzerinde pencereye Tol Medresede de rastlanır. Taşkın Paşa Medresesinde de portalin yüksekliğinden faydalanılarak arkasına bir oda inşa edilmiştir.

Portalleri arasındaki bu eş eleman, kitabesi bulunmayan Taşkın Paşa Medresesinin XIV. yüzyıla ait bir Karamanlı yapısı olduğunu ve Tol Medreseden pek uzak olmayan bir tarihte yapılmış olabileceğini gösterir. Yine Taşkın Paşa tarafından Damsa'da inşa ettirilen caminin avlusunda bulunan iki türbedeki lâhitler üzerinde görülen 1342, 1351 ve 1355 tarihleri¹³ Damsa'nın altın çağı hususunda bir fikir vermektedir. Yukarıda zikrettiğimiz tarihlere dayanarak Taşkın Paşa Medresesinin XIV. yüzyılın ilk yarısına ait bir Karamanlı yapısı olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır sanırız.

TAŞ MEDRESE, BEYŞEHİR :

Beyşehir'de Eşrefoğlu Camii'nin batısında bulunan Taş Medrese'den maalesef bugün sadece portaliyle bir kubbeli oda kalmıştır (Şekil: 4). Gayet güzel ve Karamanlı mimarî stilinde yapılmış olan portalin (Resim: 12) genişliği 5.15 metredir; fakat niş kemeri

11. Diez - Aslanapa - Koman, aynı eser, s. 188.

12. Aynı eser, s. 188.

13. Aynı eser, s. 188.

seviyesinin üstü yıkılmış olduğundan¹⁴ yüksekliğini kesinlikle söylemek mümkün değildir. Portali palmet ve örgü motifli üç bordür çevreler. Dış ve iç köşelerde gömme kolonlar görülür. Oldukça geniş (2.50 m.) niş kemerinin içi on sıra stalâktitle örtülmüştür (Resim: 13). Stalâktitlerin altında iki satırlık kitabe, daha aşağıda yüzü zambak motifiyle süslenmiş sivri kemerli kapı vardır. Kapı kemerinin yanlarına iki, tepesine bir rozet konulmuştur. Ortadaki diğerlerinden daha küçüktür. Nişin sağına ve soluna ise içleri oluklu, tepeleri stalâktitli mihrabiyeler yerleştirilmiştir.

Medresenin ayakta kalan diğer elemanı, portalin güney-batısına düşen odadır. Avlu toprakla dolduğundan kemerli kapısı çok alçakta kalmış olan oda (Resim: 14) dikdörtgen biçiminde olup, iç ölçüleri 5.75 m. × 4.40 m. dir. Fakat uzun kenarları yanlarda içeriye doğru eğriltilerek kareye yakın bir üst yapı tabanı meydana getirilmiş ve tuğla kubbe bu taban üzerine dört tromp vasıtasıyla oturtulmuştur. Odanın güneyinde yüksekçe bir seki, onun üzerinde de bir lâhit bulunur.

Kubbeli odanın kuzeyinde, portalin tam karşısına düştüğü için ana eyvan olduğu anlaşılan hacim yer alır. Duvar kalıntılarından genişliğinin 5.25 m., derinliğinin 6.70 m. olduğunu tesbit ettiğimiz bu hacim kubbeli odaya bitişik duvarının ortasında bir kemer üzengisi, arka köşede ise bir tromp başlangıcı görülür. Bu üst yapı elemanları eyvanın ön kısmının sivri beşik tonozlu, arka kısmının ise köşelerde tromplara oturan yarım kubbe şeklinde olabileceğine işaret etmektedir.

14. Karaman Devri Sanatı kitabında portalin tamamını gösteren eski bir fotoğraf verilmiştir (bk. s. 192, şekil 251). Bu resimlerde köşedeki gömme kolonların tepelerinde ajurlu küreler, portal kemerinin yanlarında kabaralar ve çatının alaturka kiremitle örtülü olduğu görülmüştür.

Taş Medrese 1930 yıllarına kadar harap fakat duvarları mevcutmuş. O yıllarda taşları inşaatta kullanılmak üzere sökülmüş¹⁵, arsası üzerine de bazı evler yapılmıştır. Bu evler kaldırılıp dolgu toprak temizlenirse binanın temelleri bütünü ile meydana çıkabilir ve medresenin plân şeması elde edilir. Hatırlayanların ifadesine göre, medresenin avlusu açılmış ve iki yanında kemerleri mermer kolonlara binen revaklar, eyvanın sağında ve solunda da kubbeli odalar varmış. Bu odalardan bugün mevcut olan türbede Süt Dede adıyla tanınan evliyanın yattığını söylediler.

Portalin üstündeki 770 H. (1368) tarihli kitabeden öğrendiğimize göre medresenin bânisi İsmail Ağa'dır. Bu zat Anadolu'daki İlhanlı Beylerinden biri olup, kardeşi Kutlu Şah'la birlikte kendisine verilen Beyşehir-İlgin bölgesine yerleşmiş olan Halil Ağa'nın oğludur¹⁶. Büyük bir ihtimalle türbede yatan şahıs da İsmail Ağa'dır.

OBA KÖYÜ MEDRESESİ, ALANYA :

Alanya'nın 15 kilometre kadar kuzey-doğusunda, sırtını Toros Dağlarının eteğine dayamış olan Yukarı Oba Köyünde XIV. yüzyılın ikinci yarısına ait bir medrese vardır. Köyün Belen Mahallesinde bulunan medrese bakımsızlıktan harap olmuş, avlusunda otlar, ağaçlar bitmiş, fakat buna rağmen orijinal durumunu kaybetmemiştir. 1964 yılı Mayıs ayında görüp incelediğimiz çift eyvanlı, açık avlulu medresenin en ilginç yanı ana eyvanının yalnız bir yanında kışlık dershane yapıлып, öbür yanının boş bırakılmış olmasıdır (Şekli: 5).

Dış ölçüleri 22.70 m. × 19.50 m olup, moloz taştan inşa edilmiş Oba

15. Aynı eser, s. 193.

16. Aynı eser, s. 191-192.

Köyü Medresesinin portali binanın kuzey cephesinde bulunur (Resim: 15). Portal gayet sadedir. İç köşeleri yuvarlatılmış kesme taştan bir söveyle belirtilmiş, bunun üzerine tuğladan bir sivri kemer oturtulmuş ve derinliği 50 cm. olan niş içerisinde, kitabe yerinde ters çevrilmiş bir İyon kolon başlığı bulunan basık kemerli kapı konulmuştur. Portal üzerinde rastgeldiğimiz tek süs elemanı dış yüzü palmetli, iç yüzü geçmeli kapı sövesidir ki sol sövenin üzerine işlenen iki başlı ejder motifi özellikle dikkate değer¹⁷.

4.70 m. × 2.00 m. ölçülerindeki sivri beşik - tonozlu giriş eyvanının sağına ve soluna dikdörtgen biçiminde odalar yerleştirilmiştir. Boyları 6.50 m., enleri 3.95 m. olan sivri beşik - tonozlu odalarda cepheye bakan birer mazgal pencere, onların yanında ocak yeri ve uçlarında bir niş bulunur. Doğudakinin tepesinde bir hava bacası vardır. Odaların kemerli kapıları avluya açılır. Avlunun derinliği 9.20 m., genişliği 10.30 m. dir ve her iki yanında üçer hücre tertiplenmiştir. Hücrelerin hepsinin dış duvarı ortasında bacaları ayakta duran bir ocak yeri görülür (Resim: 16).

Avlunun güneyinde ise esas eyvan ile kubbeli bir salon yer alır. Eyvanın iki dış duvarında tepedekiler kemerli olmak üzere altı üstlü pencereler vardır. Güneydeki ve batıdaki pencerelerin mermer sövelerinin aynı karakterde olması, aslında eyvanın batısında diğerinin mütenazırı bir kubbeli salının bulunması, fakat sonradan yıkılmış, ya da yıktırılmış olması ihtimalini ortadan kaldırıyor. Zaten beden duvarlarında böyle bir ize rastlanmıyor.

Ana eyvanın ölçüleri 7.10 m. × 5.10 m. dir. Avluya bakan kemeri kesme taş-

tan inşa edilmiş (Resim: 17), fakat içi moloz taş yapılmıştır. Aslında sıvalı olduğu anlaşılıyor. Batı duvarındaki altı üstlü pencere sonradan örülerek kapatılmıştır. Güneydeki tepe penceresi de iptal edilmiştir; fakat alttaki açık duruyor (Resim: 18).

Eyvanın doğusundaki kışlık dershanenin güney ve doğudaki altı üstlü pencereleri de açık bırakılmıştır. 5.65 m. × 5.10 m. ölçülerindeki odanın bir de eyvanın içine bakan penceresi vardır. Ocak yeri ise kuzeyde, kapının yanındadır. Kubbe köşelerde üç bölümlü bingilerle duvarlara oturur. Kışlık dershanenin içi sadedir. Öte yandan kapısı süslü yapılmıştır. İç kenarı balık sırtı gibi silmeyle bezenmiş yıldız motifli bir bordürle çerçevelenmiş, yarım daireye yakın kemerli kapı sövesinin alt kısmı bitki desenleriyle işlenmiştir (Resim: 19). Sövenin üst kısmı ya yarım kalmış ve taşlar işlenmeden yerine konmuştur, ya da sonradan yapılan bir onarımda taşlar düz olarak yenilenmiştir.

Oba Köyü Medresesi'nin kitabesi yoktur; fakat binanın yapı karakteri ve süslemesi civarda bulunan 1373 tarihli Gülefsen Camiine çok benzediğinden medresenin de aynı tarihlerde inşa edildiğini söyleyebiliriz. Bu devirde Karamanlı Hükümdarı Mahmud Alâeddin Ali Bey (1359-1398) dir, fakat Alanya'yı yarı bağımsız olarak Bedreddin Mahmut Bey idare etmekteydi. Ancak Oba Köyü Medresesi'nin Bedreddin Mahmud Bey tarafından yaptırıldığını gösteren bir vesika mevcut değildir¹⁸. Bu durumda, medresenin XIV. yüzyılın

18. Diez - Aslanapa - Koman, medresenin 1373 yılında Emir Bedreddin Mahmud tarafından inşa edildiğini söylüyorlar. Aynı eser, s. 33; Konyalı, (Alanya Tarihi Turistik Kılavuzu, İstanbul, 1946; Seton Lloyd-Storm Rice (Alanya Alâ'iyya), London, 1958 ve Sözen (aynı makale) ise durumu aydınlığa kavuşturacak bir vesika yokluğunda kesin bir tarihlendirme yapmaktan haklı olarak kaçınılmıştır.

17. Oba Köyü Medresesinin süslenmesi konusunda daha etraflı bilgi için bk. Metin Sözen, «Oba Pazarı Çevresi ve Oba Medresesi» «Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yılığ», I İstanbul, 1965, s. 143-154.

ikinci yarısına ait bir Karamanlı eseri olduğunu söylemekle yetineceğiz.

HATUNİYE MEDRESESİ, KARAMAN :

Karaman'da bulunan Hatuniye - ya da Nefise Sultan - Medresesi pek harap ve sağ (doğu) revakı tamamiyle yıkılmış durumdayken son yıllarda onarılarak kurtarılmış çok güzel bir eserdir (Resim: 20). Kâmil kesme taştan yapılmış medresenin plân şeması düzenlidir; fakat birkaç noktada simetrisinin bozulduğu görülür (Şekil: 6).

Binanın çok süslü, montümantal portalı kuzey cephesindedir (Resim: 21)¹⁹. Kemerli kapıdan iki kademeli giriş eyvanına, oradan açık avluya geçilir. Derinliği 12.30 m., genişliği 7.20 m. olan avlunun ortasında bir havuz, yanlarında sivri kemerli revaklar bulunur. Revakların mermer kolonları şpolyen olup, güneydekiler yuvarlak gövdeli fakat kuzeydeki ikisi beyzidir (Resim: 22). Sonuncuların başlıkları alçak, yanları oluklu, gövdeleri de yuvarlak olanlardan kısa kaldığı için altlarına kaideleler, üstlerine taştan kesilmiş ekler konularak diğerlerinin yüksekliği elde edilmiştir. Revakların gerisinde üçer tane kubbeli hücre vardır. Derinlikleri 3.20 m., enleri 2.80 m. ile 3.10 m. arasında değişen hücrelerin hepsinde bir ocak ve dışarıya bakan bir mazgal pencere görülür. Kapıları sivri kemerli yapılmıştır. Hücrelerin önünde, doğudaki köşede sivri tonozlu bir oda, giriş eyvanıyla onun arasında yine sivri beşik - tonozlu daha dar bir oda yer alır. Mukabilinde ise, köşede kubbeli bir oda, onun yanında şekli dikdörtgen olmakla birlikte üstü kubbeli ikinci bir oda, arka tarafında ise dar (98 cm.),

derin (4.65 m.) ve düz tavanlı bir hacim bulunur. Biz medreseyi 1964 yılında gördüğümüz zaman onarım henüz bitmemiş ve dehlize bir şekil verilmemişti. Burasının aslında ya yan avluya açılan bir geçit, ya da çatıya çıkan merdiven yeri olduğunu sanıyoruz.

Hatuniye Medresesi'nin arka (güney) kanadı tipik medrese şeması gösterir. Ortada sivri beşik - tonozlu eyvan vardır. Ölçüleri 8.70 m. × 7.20 m. olan ve arka cephede 95 cm. çıkıntı yapan yüksek eyvanın arka duvarında tepedeki kemerli olan altlı üstlü pencereler, yan duvarlarında birer pencere görülür. Eyvan kemerinin alını palmetli bir şeritle süslenmiştir. Kalan izlenimden, bu şeridin dışında kemerin dışarıya taşarak eyvanın önünde bir saçak meydana getirdiği anlaşılıyor. Eyvanın sağında ve solunda bir kenarı 6.10 m. olan kubbeli iki salon bulunur. Bunlardan doğudaki kışık dershanedir. Sivri kemerli kapısının bordürü palmet ve rumilerle işlenmiş, üstüne iki satır halinde âyetler yazılmıştır. Bir güneye, öbürü doğuya bakan altlı üstlü iki pencere salona iki basamak merdivenle çıkar. Kesme taştan örülmüş kubbe dört köşede stalâktitli tromplara oturur (Resim: 23). Bir sıra stalâktit de kubbe çemberinin altına konulmuştur.

Eyvanın batısındaki kubbeli salon diğerine çok benzerse de aralarında bazı küçük farklar göze çarpar. Bu salonda kubbeye geçiş yalnız bir köşede (kuzey - doğuda) stalâktitli trompla yapılmış, öbür köşelere ikili üçgen birgiler konulmuştur. Türbe olan bu salonun sadece güneye bakan bir penceresi vardır. Sivri kemerli kapısı palmet ve lotüs motiflerinden zengin bir bordürle çerçevelenmiş, sivri kemerin tepesine akroteri andıran iri bir palmet yerleştirilmiştir (Resim: 24). Palmetin yanlarında yazı şeritleri, onların dışlarında iki kabara, daha yukarıda palmetli bir friz, onun üstünde yine bir

19. Verdiğimiz fotoğraf 1964 yılı Mayıs ayında çekilmiş olup medresenin Vakıflar Genel Müdürlüğünce onarımı sırasındaki durumu göstermektedir.

yazı şeridi ve kapının tırtıllı çevre bordürünün tepesinde ise içi palmet motifiyle bezenmiş sekiz köşeli bir yıldız görülür.

Gerek türbenin, gerekse kışlık dershanenin yenilenen kubbelerinin tepesinde açık gözler bırakılmıştır. Bu gözlerin aslında mevcut olmadığı kanısındayız; çünkü tepesi delik kubbeler yalnız orta avlularda ve altlarına havuz konulmak suretiyle yapılırdı. Son onarımdan önce binayı gören Diez - Aslanapa - Koman grubu eyvanda ve kubbeli salonlarda çini izlerine rastlamışlardır²⁰. Biz medreseyi incelediğimizde bu izler ortadan kalkmıştı. Onarımda korunmaları iyi ve doğru olurdu.

Hatuniye Medresesi'nin en muhteşem elemanı hiç şüphesiz portalidir. Cephe duvarından 3.25 m. öne çıkan 7.50 m. genişliğindeki portalin niş kemeri seviyesine kadarki alt kısmı beyaz mermerden, üstü sarıya çalar taştan yapılmıştır. Cephesi geometrik ve bitkisel motiflerle işlenmiş beş sıra bordürle çevrilmiş, iç köşelere gövdeleri süslü gömme kolonlar konulmuştur. Niş kemeri aslında üzerinde âyet yazılı bir şeritle zenginleştirilmişti²¹; fakat son onarımda sökülerek üstü yazısız olarak yenilenmesi hata olmuştur. Bugün âyetin sadece başlangıcından bir parça kalmıştır. Niş kemerinin içi on-dört sıra stalâktitle doldurulmuş, iki yanına altı köşeli yıldızlar (mühr-ü Süleyman) konulmuştur. 2.05 m. derinliğindeki portal nişinin yanlarında ise tepeleri stalâktitli, içleri paravana gibi kırık yapılmış mihrabiyeler vardır (Resim: 25). İki renkli mermerden inşa edilmiş kapı geniş olduğundan (2.15 m.) fazla basıkmış hissini verir. Kitabe levhası basık kemerin üstündedir.

20. Aynı eser, s. 62

21. Eski bir fotoğrafı için bk. aynı eser, s. 63, şekil 85.

Kitabesine göre²², medrese Karamanoğlu Alâeddin Bey'in (Damad I. Alâeddin Ali Bey - 1359 - 1398) zevcesi ve Murad Hüdavendigâr'ın kızı Sultan Hatun (Nefise Melek Hatun) tarafından, ya da onun adına yaptırılmıştır. İnşa tarihi 783 H. (1381), mimarı Numan bin Hoca Ahmed'dir. Mimarın adı kapının sol köşesindeki altıgen panonun içinde yazılıdır²³.

AK MEDRESE, NİĞDE :

Niğde'nin içinde bulunan ve kâmilen beyaz mermerden yapılmış portalline izafeten Ak Medrese diye tanınan Ali Bey Medresesi iki katlı, dört eyvanlı medrese tipinin değişik bir örneğidir (Şekil: 7, 8, 9). Plân şeması son derece düzenli ve simetrik, taş işçiliği muntazam ve kalitelidir. Ak Medrese zamanımıza iyi durumda intikal etmiştir. Binanın cephesinde portalin sağında ve solunda ikiz kemerli galeriler daha sonra kapatılmış ve portalin iki yanına üst kata çıkan taş merdivenler yapılmıştı²⁴. Muhdes elemanlar kaldırılmış ve cephe eski şekline getirilerek binanın orijinal havası ihya edilmiştir (Resim: 26). Ak Medrese bugün müze olarak kullanılmaktadır.

Binanın portalı kuzeydedir. Kapıdan 5.55 m. × 3.25 m. ölçülerindeki giriş eyvanına, oradan da üç yan revaklı açık avluya geçilir. Bir kenarı 9.40 m. olan ve ortasında bir kuyu bulunan kare biçimindeki avlunun revakları her cephede üç açıklıklı olarak yapılmıştır. Revak kemerleri zeminde kırık sivri (kaş) kemerli, üst katta iki merkezli sivri kemerlidir (Resim: 27). Yanlarda alt kemerlerin etrafı kaytan bağı silme-

22. Kitabenin metni için bk. Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 466.

23. Altıgen panonun resmi ve metni için bk. aynı eser, s. 467.

24. Ak Medrese'nin restitüsyondan önceki durumunu Gabriel fotoğrafla tesbit etmiştir. Bk. Albert Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie I*, plans LII, resim 1.

lerle çevrilmiş, üst kemerler süslenmemiştir. Fakat üstte her üç cephede de ortadaki açıklık aynı tip kaytan bağı bordürle bir dikdörtgen çerçeve içine alınmış ve binanın eksenleri belirtilmiştir. Süs bordürün bu şekilde üst kata intikal ettirilmiş olması sebepsiz değildir. Medresenin alt katında giriş eyvanı, onun mukabilinde esas eyvan, yanlarda ise dörder hücre vardır. Böylece zemin katı uzunlamasına eksen üzerinde karşılıklı iki eyvan bulunan tek eksenli bir tertip gösterir. Halbuki üst katta giriş eyvanının üstündeki eyvandan başka yanlara, revakın orta açıklıklarının gerisine birer eyvan konulmuş ve enlemesine eksen tesis edilmiştir. Kısacası, alt katta tek eksenli plân düzeni gösteren Ak Medrese üst katı itibariyle çift eksenli ve dört eyvanlı bir mimari düzene sahiptir. Bu konu üzerinde ileride daha etraflıca duracağız.

Ak Medrese'nin iki kat yüksekliğindeki esas eyvanın derinliği 7.40 m., genişliği 6.30 m. olan sivri beşik - tonozlu bir mekândır. (Resim: 28). Döşemesi avlu zemininden 70 cm. yüksek yapılmış, kemeri kaytan bağı silmeyle belirtilmiş ve daha dışta palmet motifli bir bordürle çerçevelemiştir. Eyvanın arka duvarının orta yerinde stalâkit kemerli mihrap, onun sağında ve solunda birer pencere vardır.

Medresenin güney köşelerine iki salon konulmuştur. Bir kenarı 5.40 m. olan kare biçimindeki salonların üstü üçgen bingilere oturan kubbeyle örtülmüş, her ikisinin de güney duvarına bir pencere açılmıştır.

Ön köşelerde ise dikdörtgen biçiminde ve pencereleri yanlara bakan iki tonozlu oda, onların iç taraflarında merdivenler vardır. Kapıları revaka açılan merdivenlerden üst kattaki galerilere çıkılır. Galeriler bir kemerle iki göze bölünmüş, her gözün cepheye bakan yüzü bir sivri kemerle belirtil-

miş, onların içine ortada mermer kolonlara binen tepesi kalkık sivri kemerli pencereler açılmıştır. İkiz kemerli pencerelerin tepesine bir de yuvarlak pencere konulmuştur.

Galerilerle üst revakı bağlayan kapılar revakların yan kollarının kuzey uçlarında bulunur. Bunların mukabilinde birer kapı daha vardır. Tırtıllı bordürle çevrilmiş, kemeriyle söve arası palmetlerle işlenmiş bu kapılar (Resim: 29), alttaki salonların kubbe ka- buğu yanından gizli olarak çatıya çıkan merdivenlerin girişleridir.

Ak Medrese'nin portalı Anadolu Türk mimarisine pek çok yenilik getirmiştir. Binanın iki katlı olmasına rağmen çatı seviyesi üstünde bir kat daha yükselir ve stalâkitli bir kornişle biter. Niş kemeri tepesi kalkık bir kaş kemerdir ve stalâkitli gömme kolon başlıkları tepesinde bulunan yine stalâkitli konsollar üzerine biner. Sütun- celerin gövdeleri oluklu; stalâkit niş dolgusu, Selçuklu eserlerine kıyasla, daha ufak parçalı ve plâstisitesi daha fazladır. Basık kemerli kapı, portal nişinin içerisinde profilli bir mermer söveyle ayrıca belirtilmiştir.

Ak Medrese'nin kapısı üzerindeki kitabesi iyi durumda bulunuyor. Kitabesine göre²⁵ medrese Karamanoğlu Hükümdarı I. Alâeddin Bey'in oğlu II. Alâeddin Ali Bey tarafından kardeşi II. Mehmed Bey'in hükümdarlığı zamanında (1398 - 1423), 812 H. (1409) yılında inşa edilmiştir. II. Alâeddin Ali Bey, Timur istilâsından sonra Mehmed Bey'e tâbi olarak Niğde hükümdarı olmuş, 1418 - 419 yıllarında Memlukların yardımıyla kısa bir süre için Karamanoğlu tahtını ele geçirmiştir. Ağabeyi Mehmed Bey 1423 yılında öldükten sonra da bir yıl süreyle tekrar tahta

25. Kitabenin Arapça metni ve Türkçe çevirisi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, «Karamanoğlu Ali Bey Vakfiyesi», «Vakıflar Dergisi» II, Ankara, 1942 s. 49-62.

çıkıştır. Daha sonra ortadan kaybolmuştur. Nerede ve ne zaman öldüğü, Ak Medrese'de gömülü olup olmadığı bilinmemektedir²⁶.

ZİNCİRLİ MEDRESE, AKSARAY:

Bir zamanlar hapisane olarak kullanıldığından oldukça tahrip edilmiş, fakat son yıllarda ele alınarak onarılmaya başlanılmış olan Zincirli Medrese Aksaray ilçesinin içindedir. Açık avlulu, dört eyvanlı medrese tipinin güzel ve çok süslü bir örneği olan bina (Şekil: 10, 11)²⁷, iki yanında yollar yüksek yapıldığından bugün 1.50 metre kadar toprağa gömülmüş ve beden duvarları çok alçakmış gibi bir hal almıştır (Resim: 30).

Medresenin gayet süslü portali doğu cephesindedir. Kapıdan derinliği 4.95 m., eni 3.95 m. olan giriş eyvanına, oradan da 17.85 m. × 13.20 m. ölçülerindeki üç yan revaklı avluya geçilir. Sivri kemerleri dikdörtgen biçiminde ayaklara binen revak doğuda, giriş eyvanının önüne rastlayan orta açıklığı iki yanındakilerden fazla ve yüksek olmak üzere üç gözlü (Resim: 31); güneyde ve kuzeyde ise, yan eyvanların önündeki diğerlerinden daha yüksek ve onun ana eyvan tarafında iki dar ve diğer tarafta bir geniş olmak üzere dört gözlü (Resim 32) yapılmıştır. Yeniden inşa edilen kuzey revakında daha kolaylıkla görüldüğü gibi, gözlerin kemerleri geometrik yıldız ve örgü motifleriyle süslenmiş, her kemer profilli silmelerle dikdörtgen çerçeveler içinde belirtilmiş ve eyvan önündeki açıklıklar diğerlerinden daha yüksek inşa edilmekten başka iç köşelerine gömme kollarla zenginleştirilmiştir.

26. Aynı eser, s. 69.

27. Diez - Aslanapa - Koman'ın **Karaman Devri Sanatı** kitabında verilen plân hatalıdır (s. 181, şekil 239). 1940 yıllarında medrese hapisane olarak kullanıldığından binayı iyi ölçememiş olsalar gerektir.

Giriş eyvanının sağında ve solunda sivri beşik - tonozlu ikişer oda bulunur. Kuzeydeki odaların derinliği 3.75 m., ilkinin boyu 4.75 m., ikincisinininki 7.50 m. dir. Birinci odanın revaka açılan bir kapı ve bir penceresi, ikinci odanın sadece bir kapısı vardır. Güneydeki tertip biraz farklı olup, burada önce büyük bir oda ve onun girişinde bölmeye ayrılmış küçük bir hacim yer alır. Büyük odanın kapı ve pencereleri revak tarafındadır ve giriş eyvanına bitişik duvarında bir ocak yeri görülür. Gerideki hücre ise ön cepheye açılan bir mazgal pencereden ışık alır.

Avlunun güneyinde, içinde bir lâ hit bulunan eyvanın derinliği 4.85 m., eni 4.20 m., yanlardaki odaların derinliği ise 4.00 m. dir. Batıda 7.40 m. boyunda, iki pencereyi bir oda, doğuda, 5.25 m. boyunda bir pencereyi bir oda, onun alt tarafında da 1.10 m. eninde basık tonozlu bir dehliz bulunur. Dehlizin sonunda dışarıya açılan bir kapı vardır ki bugün sadece kemerinin üst kısmı toprak üstünde kalmıştır.

Avlunun kuzeyindeki plân düzeni üç husus dışında karşı taraftakinin eşidir. Bu kanatta dehliz yapılmayarak yeri eyvanın doğusundaki odaya verilmiş ve böylece bu odanın boyu 6.90 m. ye çıkmıştır. Eyvanın batısındaki odanın üç penceresi vardır. Ve bu kanatta dış duvar odaların iç duvarına paralel olmadığından oda derinliği doğuda 5.10 m. iken batıda 3.30 m. ye düşmektedir.

Bu asimetric düzen, medresenin batı kanadında da devam eder. Ana eyvan avlunun merkezinde tertiplenmişse de sağında ve solundaki odalar farklı genişlikte inşa edilmiş ve bu yüzden çarpık kuzey duvarına kubbeli küçük dersane hizasında 2.60 m. lik bir girinti yapılmıştır. Medresenin kuzey-batı köşesini işgal eden dershanenin derinliği 8.65 m., eni 6.15 m. dir. Tuğ-

ladan örülmüş oval kubbesi köşelerde sivri kemerli tromplara oturtulmuş, tromp kemerleri üstüne iki yanda küçük kemerler bindirilerek kubbe yuvarlağına geçiş kolaylaştırılmıştır (Resim 33). Odanın duvarlarında pencere yoktur. Kubbe kabuğuna dört pencere açılmış, bir de tepede göz yapılarak içeriye ışık sağlanmıştır.

Oval kubbeli odanın mukabilindeki salon da aynı derinliktedir; fakat genişliği 9.25 m. dir. Üst yapısı çökmüşse de köşelerdeki üçgen panolar aslında yirmidört köşeli bir üçgenli kuşak üzerine binen kubbeyle örtülü olduğuna işaret ediyor. Odanın batı duvarında 1.45 m. eninde kemerli bir pencere izi vardır. Dışarıdan daha belirli bir şekilde görülen pencere sonradan (herhalde bina hapishane olarak kullanılmaya başlandığında) örülmüştür. Ana eyvanın arka duvarında da eni 2.00 m. olan büyük ve kemerli bir pencere görülüyor. Bu pencere de öbürü gibi sonradan kapatılmıştır.

Ana eyvanın ölçüleri 9.70 m.×6.95 m. olup, avlu zemininden 80 cm. yüksek yapılmıştır. Sivri beşik - tonozunun üst kısmı çökmüş, cephesinin alt kısmındaki taş süsler tahrip edilmiştir. Fakat bunun dışında orijinal durumunu iyi muhafaza etmiştir (Resim: 34). Tepesi hafifçe yukarıya kalkık eyvan kemerinin alını, içleri geometrik motiflerle bezenmiş, değişik çapta birbirine geçme dairelerle süslenmiş, üst köşelere iki ajurlu kabara konulmuştur. Birer ajurlu kabara da kubbeli odaların basık kemerli kapılarının tepesinde merkeze yerleştirilmiştir. Gerek eyvan, gerekse sağında ve solundaki kapılar geometrik yıldız ve örgü motifli bordürlerle çerçeveselenmiştir.

Portalde de aynı motifli enli bordürler göze çarpar (Resim: 35). İç köşelerde olduğu gibi, dış köşelerde de birer gömme kolon vardır. Nişin stalağit dolgusu son derece zengin yapılmış;

üzerinde kitabe bulunan sivri portal kemeri yüksek tutulmuş, kemerin iki yanındaki ajurlu kabaralar kare biçiminde balık sırtı örgülü çerçeve içine alınarak ayrıca belirtilmiştir.

Zincirli Medrese, Çelebi Sultan Mehmed'in damadı Karamanoğlu II. İbrahim Bey (1424 - 1464) tarafından inşa ettirilmiştir. İbrahim Bey Aksaray'da, babası Nâsireddin Mehmed Bey (II. Mehmed Bey) tarafından başlanan Ulu Camii tamamlattı. Medresesini de bu arada inşa ettirdiğini düşünüyor ve binanın XV. yüzyılın ilk yarısına ait bir eser olduğu kanısında bulunuyoruz.

KARAMANLI MEDRESELERİNİN ANALİZİ :

İncelediğimiz sekiz Karamanlı medresesinden Tol ve Ak Medreselerle, Oba Köyü, Hatuniye ve Zincirli Medreseleri açık avlulu, Emir Musa Medresesi ise kapalı avlulu medreselerdir. Beyşehir'deki Taş Medrese, muhtemelen açık avluluydu. Öte yandan, Taşkın Paşa Medresesi'nin kapalı avlulu olduğunu sanıyoruz. Avlunun kare biçimi bu medresenin aslında kapalı olduğu intibasını uyandırmaktadır. Burada yapılacak kazı, problemi açıklığa kavuşturacaktır.

Karamanlı çağında inşa edilmiş olup, bugün pek az bir kısmı ayakta duran Emir Musa Medresesi'nin bir kapalı medrese olduğunu Sarre'nin röleve ve fotoğraflarından biliyoruz. Orta avlusu kubbeyle örtülü medrese türü Anadolu'da ilk önce Dânişmentliler tarafından inşa edilen Niksar ve Tokat Yağı - Basan Medreselerinde görülür. Anadolu Selçukluları da bu çeşit kapalı avlulu medreseler inşa etmişlerdir. Kapalı avlulu medrese Beylikler çağında devam eder. Germiyanogulları tarafından Kütahya'da inşa edilen Vacidiye Medresesiyle Nallı Medrese kapalı avlulu medreselerdir. Bursa'daki Lala Şahin Paşa Medresesi de orta avlusu

kubbeyle örtülü bir ilk devir Osmanlı medresesidir. Aynı tip yapı zaviye ve imaret binalarında da görülür. Tokat'ta Halef Sultan, Niksar'da Çöreği Büyük, Amasya'da Pîr İlyas Tekkelerinde, Osmanlılar tarafından XIV. ve XV. yüzyıllarda çok sayıda inşa edilen Eyvan camilerde (zaviyeli - camilerde) kullanılmıştır. Zaviyeli - cami tipinden mülhem, orta avlusu kubbeli bir imaret binası da Karamanlı çağında yapılmıştır. Konumuzun dışında kaldığından Karaman'daki İbrahim Bey İmaretine (1433) bu makalede yer vermedik.

Karamanlı Medreseleri genellikle tek katlıdır. Yalnız tek katlı medreselerden hiç olmazsa ikisinde - Tol Medrese ile Taşkın Paşa Medresesi - portalin arkasına rastlayan ön kısmın iki katlı olduğunu düşünmek gerekir. Ön kısmı iki katlı olan medrese Karamanlı devrine ait bir yenilik değildir. Anadolu Selçuklu çağında inşa edilen ilk medreselerden biri olan Boyalıköy Medresesinde giriş holünün üstünde bir oda bulunur. Kırşehir Câcâbey ve Erzurum'daki Yakutiye Medreselerinde de iki katlı bir ön kısım görülür. Bursa'daki Eyne Subaşı Medresesi de bu gruba girer. Tamamı iki katlı olan medrese ise Niğde'deki Ak Medresedir. İki katlı medrese için de daha eski örnekler mevcuttur. Diyarbakır Mes'udîye Medresesi iki katlı bir Artuklu yapısıdır. Selçuklu yapısı Tokat Gök Medrese, İlhanlı çağının monümantal medreselerinden Erzurum'daki Çifte Minareli Medrese iki katlıdır. Sadece ön duvarı ayakta kalmış olan Sivas'taki Çifte Minareli Medresenin de iki katlı bir yapı olması kuvvetle muhtemeldir. İki katlı medreseyi Beylikler çağında da görüyoruz. Mardin'de bulunan Sultan İsa Medresesi ile Akkoyunlu yapısı Sultan Kasım Medresesi, Hamidoğulları çağında inşa edilen Korkuteli'ndeki Sinanüddin Bey Medresesi (1319) ile, Saruhanoğullarına ait

Manisa'daki İshakiye Medresesi (1378) iki katlı medreselerdir. Daha değişik bir program arzemesine rağmen Bursa'daki Hüdavendigâr Cami - Medresesi de (1366) iki katlı bir yapıdır.

Bursa Hüdavendigâr Cami - Medresesinin Ak Medreseye benzeyen bir yanı daha vardır. Her iki binada da giriş eyvanının iki yanında bulunan merdivenler cepheye açılan üst galeriye çıkar. Yalnız Hüdavendigâr'da altı üstlü iki sıra revak olmasına rağmen Ak Medrese'de alt kat sağır yapılmış, merkezde iki kat yükselen portalin sağına ve soluna ikiz - kemerlerle belirtilen çift gözlü galeriler konulmuştur. Kısacası, birinci binada yanları açık ve devamlı olan beş gözlü bir galeri vardır. İkincisinde ise yanları kapalı ve çift gözlü iki galeri yapılmıştır.

Karamanlı medreselerinde eyvan sayısı bakımından belirli bir tutum görülmez. Zincirli Medrese, dört eyvanlı ve simetrik bir plân kuruluşuna sahiptir. Ak Medresenin alt katı iki eyvanlıdır; fakat üst katta dört eyvanlı bir tertip göze çarpar. Tol Medrese üç eyvanlı, diğer dört medrese iki eyvanlıdır. Taş Medrese'nin de iki eyvanlı bir medrese olması gerekir.

Zincirli Medrese'nin dört eyvanı avlunun her cephesinin orta yerinde bulunur ve binanın uzunlamasına ve enlemesine eksenlerini tesbit eder. Ak Medrese'nin üst katında da aynı simetrik düzeni görürüz. İki eyvanlı medreselerden Emir Musa, Oba Köyü, Hatuniye Medreselerinde ise ana eyvan ve onun karşısına konulmuş giriş eyvanıyla tek eksenli bir düzen yaratılmıştır. Öte yandan, Taşkın Paşa Medresesi'nin iki eyvanı giriş eksenini üzerinde olmayıp, portale dik bir şekilde tertiplenmiştir. Tol Medrese'de ise uzunlamasına eksenini tesbit eden giriş eyvanıyla ana eyvandan başka bir tarafta tek bir eyvan vardır. Bu yan eyvan avlunun gerisinde bulunur. Selçuklu ça-

ğında Ümmühan Hatun, Afgûnu ve Saraceddin Medreselerinde gördüğümüz bu özelliği Karamanlı çağında Tol Medreseden başka İbrahim Bey İmaretinin yan eyvanlarının tertibinde de buluyoruz.

XIII. yüzyıl Anadolu medreselerine kıyasla Karamanlı Medreselerinde eyvan nispetleri değişmiştir. İki kat üzerine inşa edilmiş Artuklu, Selçuklu ve İlhanlı medreselerinde (meselâ, Diyarbakır Mes'üdiye, Tokat Gök, Erzurum Çifte Minareli Medreselerde) kitle kuruluşu bakımından zorunlu olarak eyvanların iki kat yüksekliğinde yapıldığını görürüz. Ak Medrese'de ana eyvan iki kat yüksekliğindedir. Ancak tek katlı Tol Medrese'de ve Hatuniye Medresesi'nde de ana eyvan binanın saçak seviyesinde belirli bir şekilde yükseltilerek inşa edilmiştir. Zincirli Medrese'de bu yolda daha da ileri gidilmiş ve ana eyvandan başka diğer üç eyvan da saçak seviyesinin üstüne taşırılarak belirtilmiştir. Karamanlı Medrese mimarisinde ortaya çıkan bu özellik erken Osmanlı medreselerinde de görülür. Bursa'daki Yıldırım, Yeşil ve Muradiye medreselerinde ana eyvan, medresenin diğer hacimlerinden çok yüksek ve büyük yapılarak göze batar şekilde ifade edilmiştir.

Karamanlı medreselerinde ana eyvan gibi portal de yükseltilmiştir. Tol Medrese tek katlı bir bina olduğu halde portali iki kat yükseltilmiş ve daha önce işaret ettiğimiz gibi arkasına bir oda konulmuştur. Taşkın Paşa Medresesi'nde buna benzer bir tertip görülür. İki katlı bir yapı olan Ak Medrese'de portalin dar ve yüksek yapılarak yine saçak seviyesi üzerine taşırılması bu hususun, belirli bir estetik anlayışının tezahürü olduğunu ortaya koyar. Dar ve yüksek portali ilk defa Afyon'un Çay ilçesindeki 1278 tarihli Yusuf bin Yakup Medresesi'nde görüyoruz. Bu tip portal, XIV. yüzyılda benimsenmiş

ve Karamanlı medreselerinde olduğu gibi diğer beylikler çağı medreselerinde de kullanılmıştır. Örnek olarak Mardin Sultan İsa ve Manisa İshakiye medreseleri, Bursa'da Yıldırım Medresesi ile Yeşil Medrese'nin portallerini gösterelim.

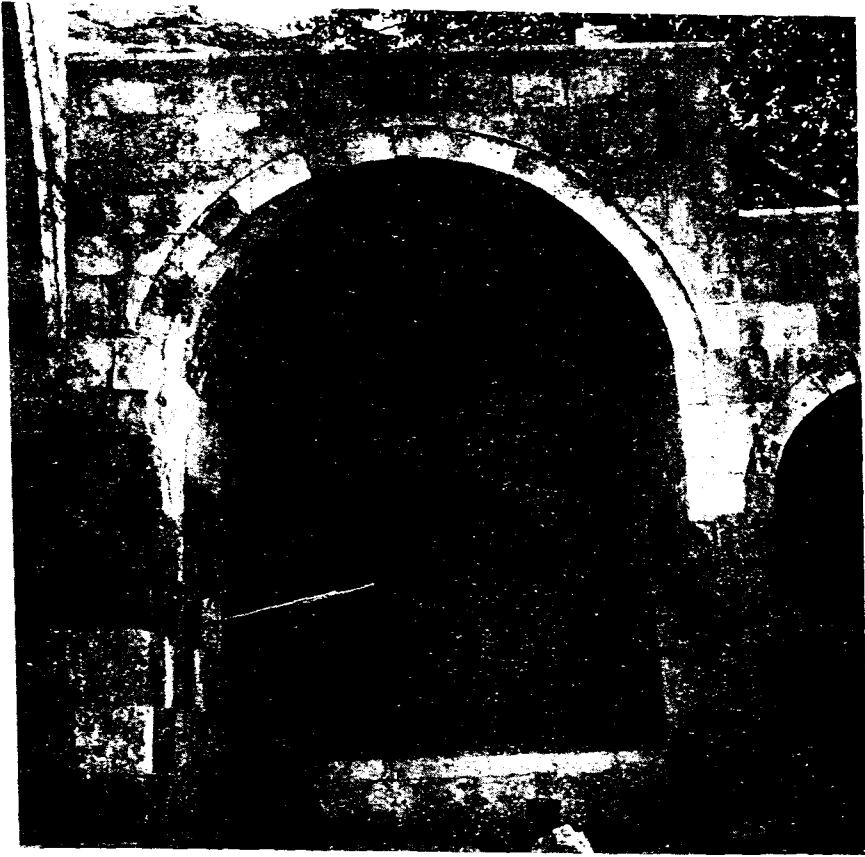
İlk devir Osmanlı medreselerinde ana eyvanın yanındaki kapalı dershaneler yapılmış ve ana eyvan genellikle medrese kitlesinde dışarı taşırılarak ifade edilmiştir. Karamanlı medreselerinde ise binanın dörtgen ana kitle içindeki çözümlendiği Selçuklu geleneği devam eder. Bu bakımdan ana eyvanının sadece bir tarafında kapalı bir hacim bulunan Oba Köyü Medresesi bir istisna teşkil eder. Zincirli Medrese'de gördüğümüz değişik ölçü ve biçimdeki arka odalar da dikkate şayandır. Özellikle, bu odalardan kuzeydeki oval kubbesi daha önce rastladığımız bir yeniliktir.

Karamanlı medreselerinde hücrelerin üst örtüsü genellikle beşik - tonozlu olduğundan Selçuklu geleneğini devam ettirir. Yalnız Hatuniye Medresesi'nde hücrelerin kubbeli olarak yapılmış olması çok önemli bir gelişmedir. Osmanlı medreselerinde gerek eyvanın, gerek hücrelerin, hattâ avlu revaklarının kubbeli kare hacimler şeklinde inşa edildiğini biliyoruz. Ancak, İznik'teki Süleyman Paşa Medresesi bir yana bırakılırsa Karamanlı Hatuniye Medresesinin inşa edildiği 1381 yılında Osmanlı medreseleri henüz her hacmi kubbeli olan binalar haline intikal etmemişti. Bursa'daki Yıldırım, Yeşil ve Muradiye ile Merzifon'daki Çelebi Sultan Mehmed medreselerinin eyvanları kubbeli yapılmışsa da hücreleri beşik - tonozludur. Hücrelerin kubbeli yapılması XV. yüzyıl ortalarında başlar. Bu bakımdan, XIV. yüzyılda inşa edilen Karamanlı Hatuniye Medresesi Anadolu medrese mimarisinin gelişmesinde önemli bir hamle olarak karşımıza çıkar.

Son olarak Karamanlı medresele-
rinin süsleme unsurlarına değinelim:

Karamanlı mimarisinde, süsleme konusunda da Selçuklu geleneğinin devam ettiğini görüyoruz. Şu farkla ki, Karamanlı taş oymacılığında desenler daha kesin ışık ve gölge oyunlarına yer verilen plâstik ve göze batır şekilde gelişmiş, geometrik ve bitkisel motifler karıştırılarak sade ve ölçülü Selçuklu süsleme sanatının yerini hareketli ve zengin bir süsleme stili almıştır. Anadolu İlhanlı medreselerinde gördüğümüz bu hareket ve zenginliğin Karamanlı sanatını etkilediği bellidir. XIV. yüzyıl Osmanlı mimarisinde görülen sade süsler, hattâ süsten kaçınır hava-

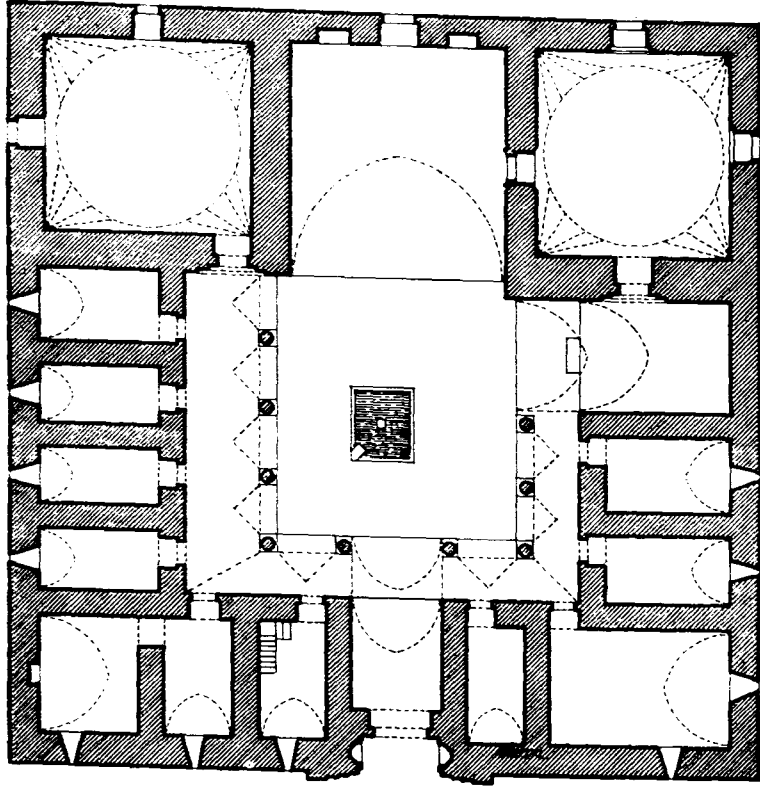
ya karşılık Karamanlı mimarisinde gördüğümüz tantanalı süsleme Anadolu'da bu iki sahip beyliğin mimari konusundaki tutumlarını aydınlatan bir husustur. Osmanlı mimarı mimarinin temel prensiplerine inerek enerjisini mekân, form ve yapı problemlerinin çözümlenmesine teksif etmiştir. Karamanlı mimarı ise Ortaçağ Selçuklu mimarisinin ana çerçevesi içinden çıkmamış, Selçuklu bina kalıplarını küçük farklarla kabul edip, mimarinin ihtişamını satıh plâstiğinde aramıştır. Ve bu tutum, Karamanlı mimarisini Selçuklu mimarisinin devamı olmaktan, şuurlu bir gelişme sonucu yenilik getirmek yerine bir geleneği yaşatmaktan ileri götürememiştir.

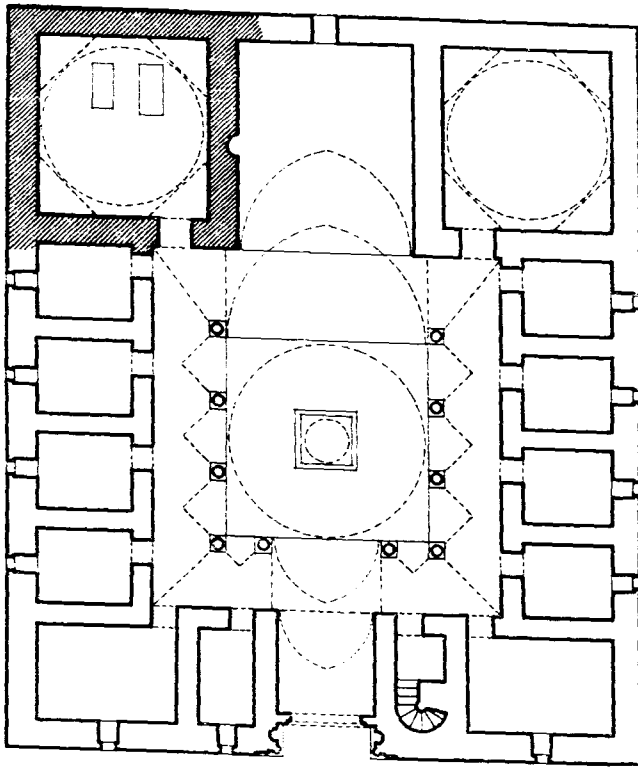
Res. 2 — Tol Medrese. Avlu ana eyvandan giriş
eyvanına bakış.

Res. 3 — Tol Medrese. Yan eyvan.

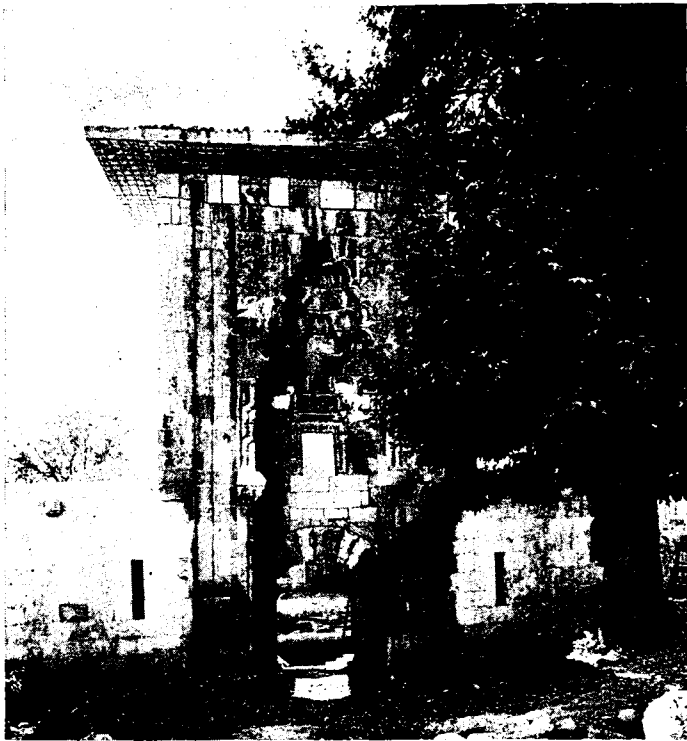
Şek. 1 — Tol Medrese Plân.

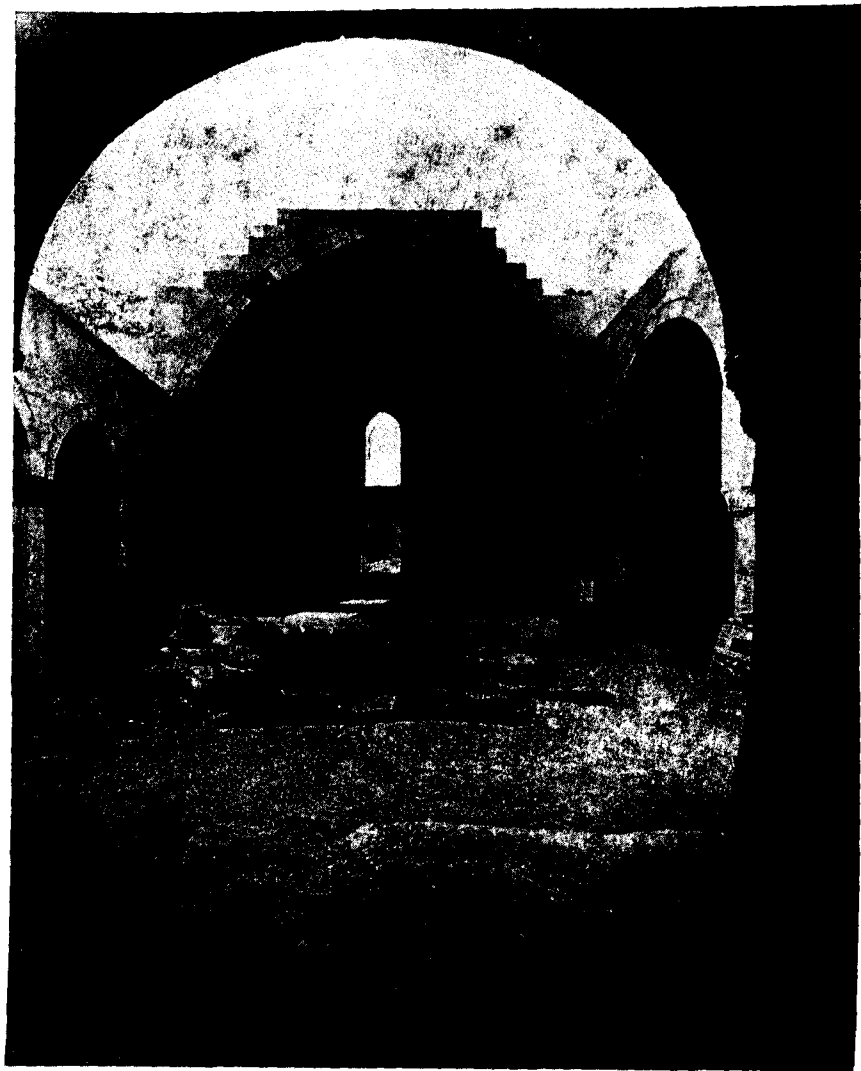
Şek. 2 — Emir Musa Bey Medresesi. Plân.

Res. 6 — Emir Musa Bey Medresesi. Trümp kalıntısı

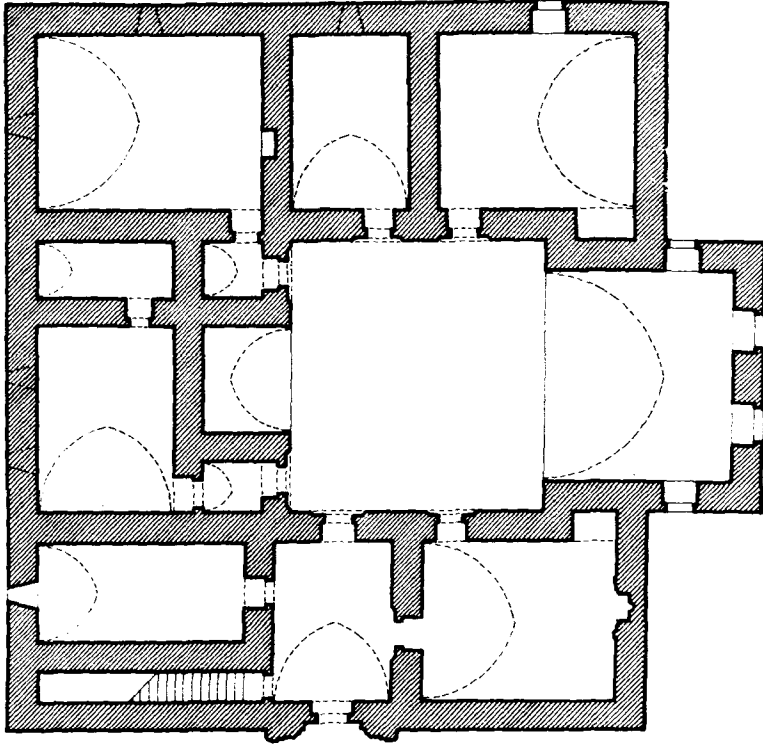
Res. 1 — Tol Medrese Portal.

Res. 4 - Tol Medrese, Ana cyvan.

Res. 5 Tal Medrese, Keshle dershanehin ichi.

0 5 10 m.

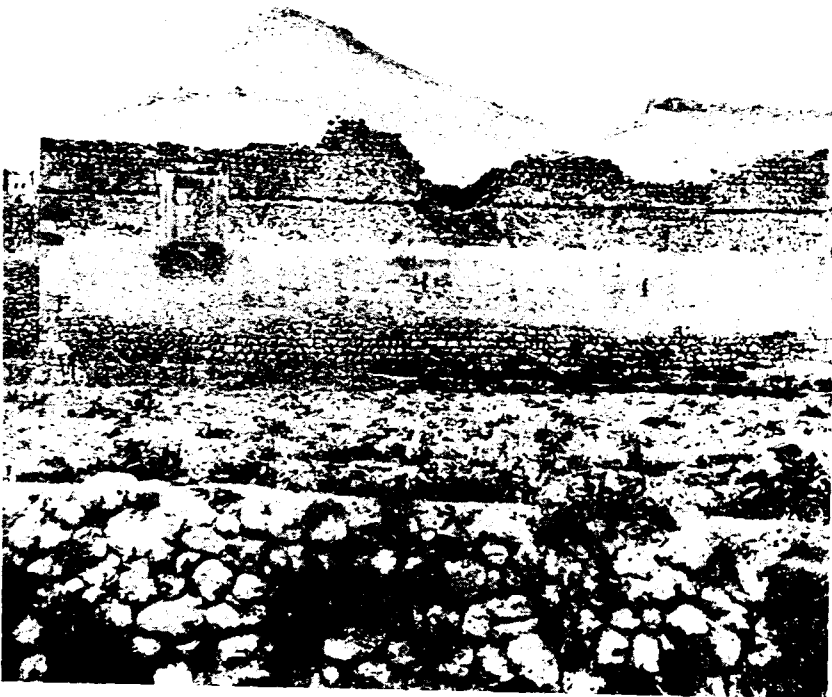
Şek. 3 — Taşkın Paşa Medresesi. Plân.

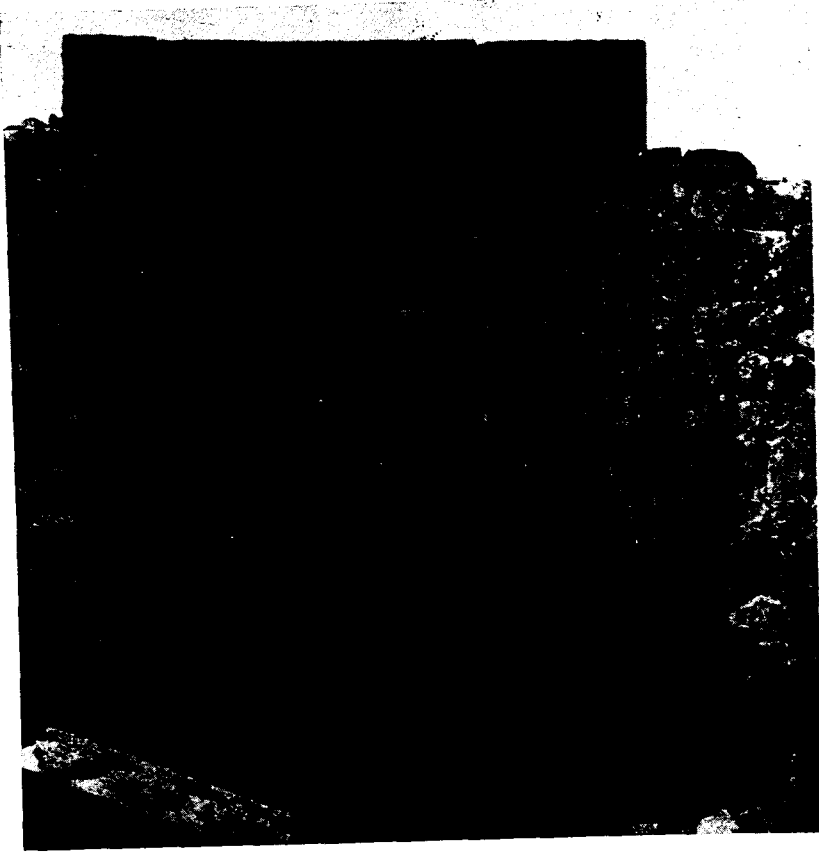
Res. 7 — Taşkın Paşa Medresesi. Genel görünüş.

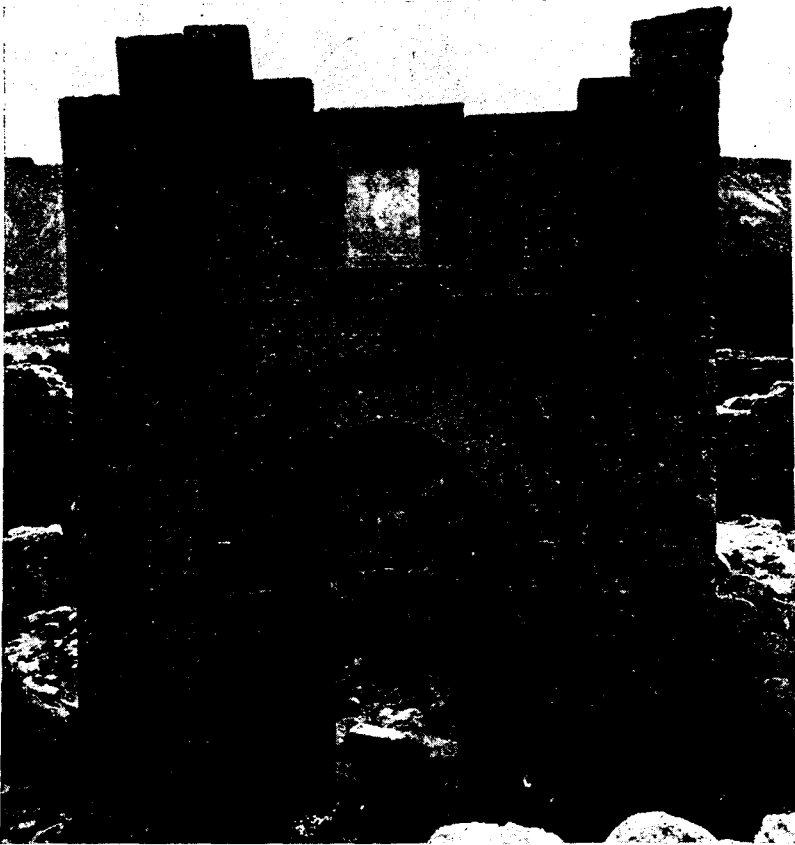
Res. 8 — Taşkın Paşa Medresesi. Ana eyvan.

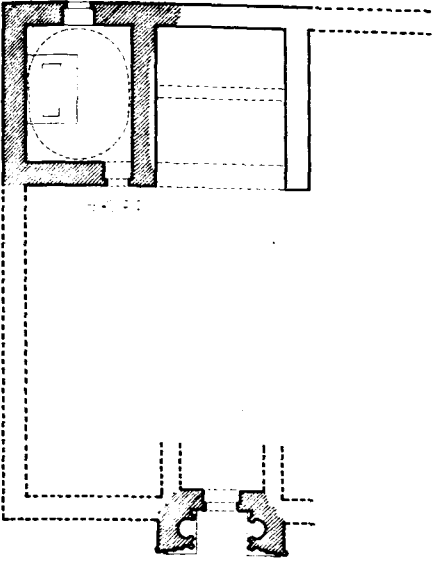
Res. 9 — Taşkın Paşa Medresesi. Binanın doğu cephesi.

Res. 10 — Taşkın Paşa Medresesi. Mihrap.

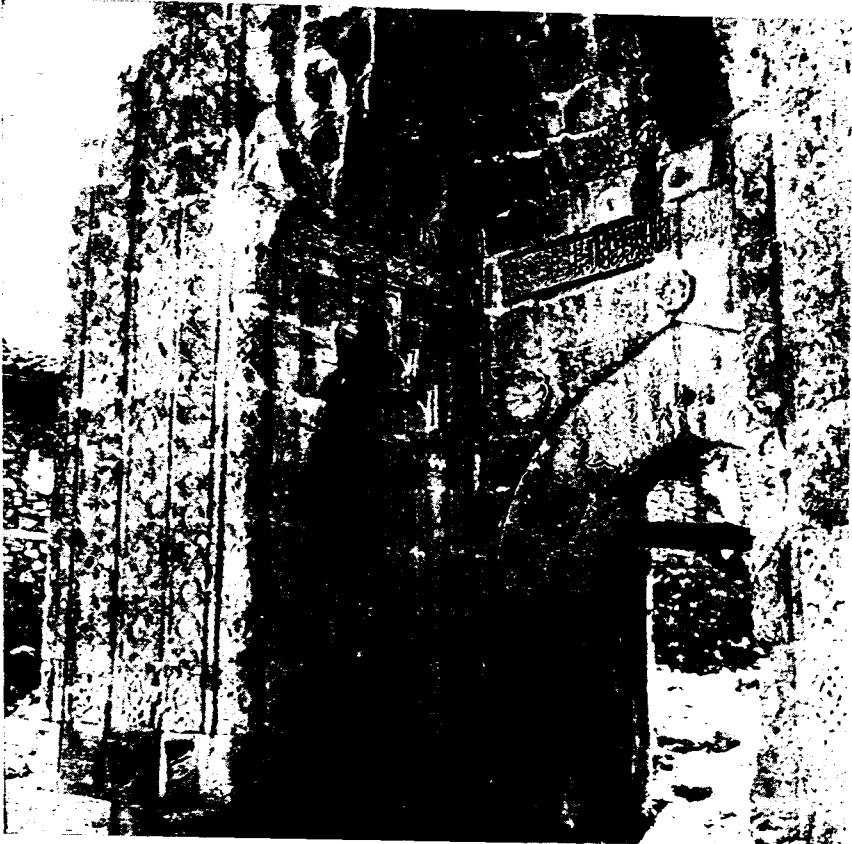
Res. 11 — Taşkın Paşa Medresesi. Portal.

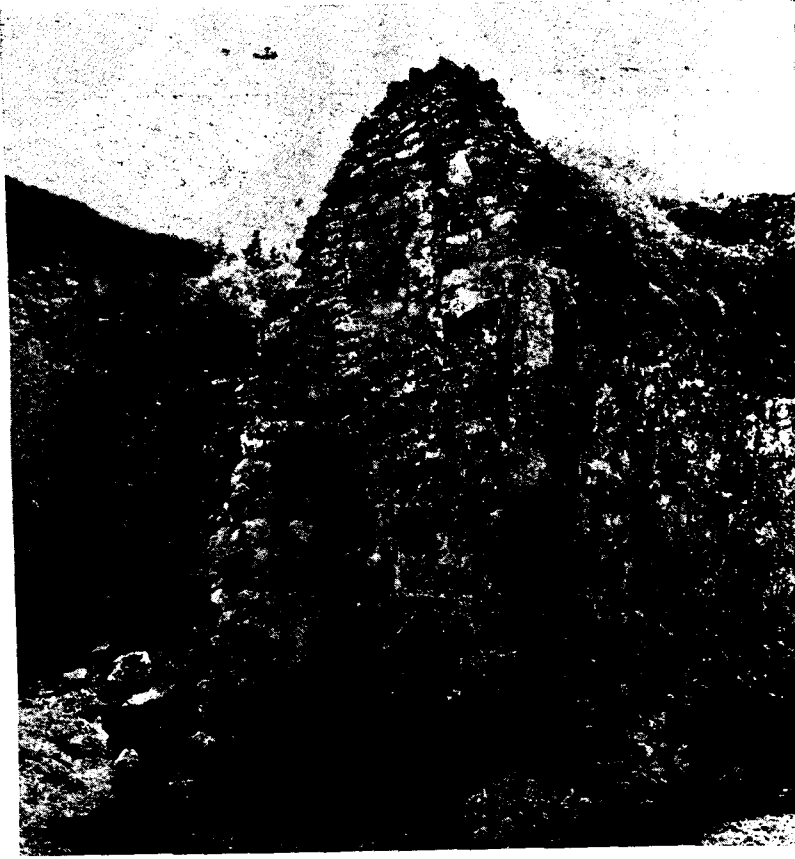
Şek. 4 — Taş Medrese. Plân.

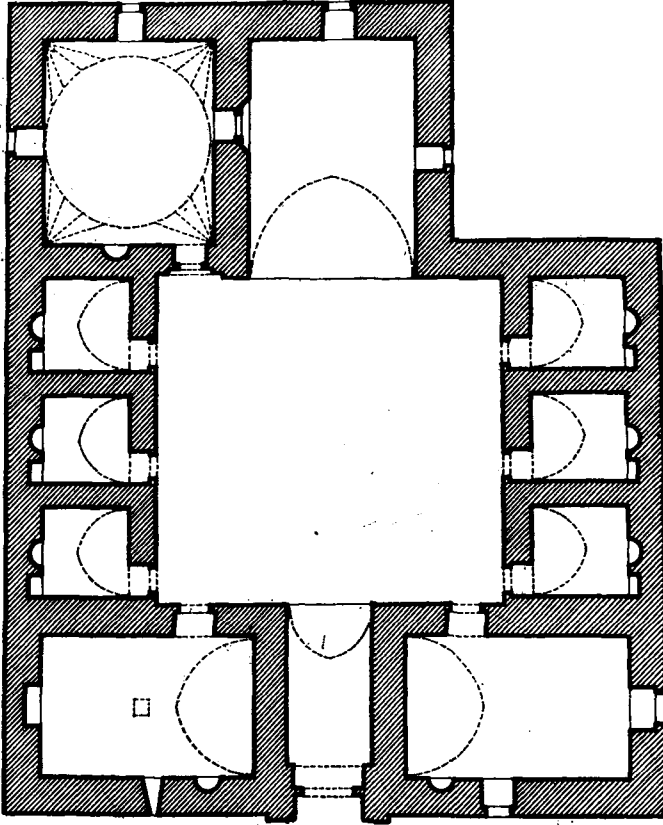
Res. 12 — Taş Medrese, Portal

Res. 13 — Taş Medrese. Portaldan detay.

Res. 14 — Taş medrese, Türbe.

0 5 10m.

Şek. 5 — Oba köyü Medresesi. Plân.

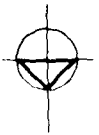
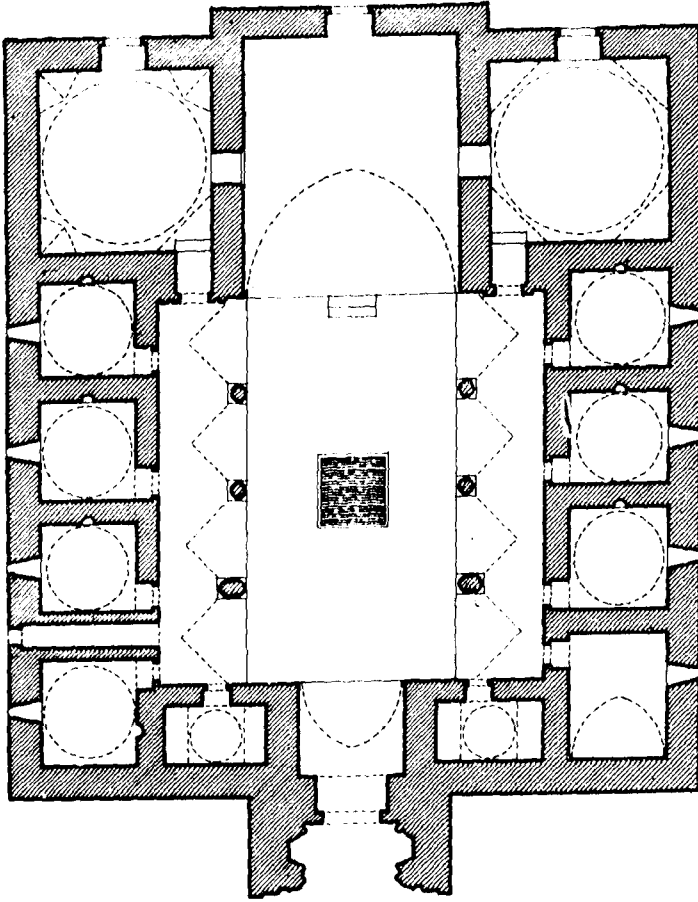
Res. 15 — Oba köyü Medresesi Portal.

Res. 16 — Oba Köyü Madresesi, Genel görünüş.

Res. 19 --- Oba Köyü Medresesi. Kubbeli odanın kapısı

0 5 10 m

Şek. 6 Hatuniye Medresesi. Plân.

Res. 17 — Oba Köyü Medresesi, Ana eyvan.

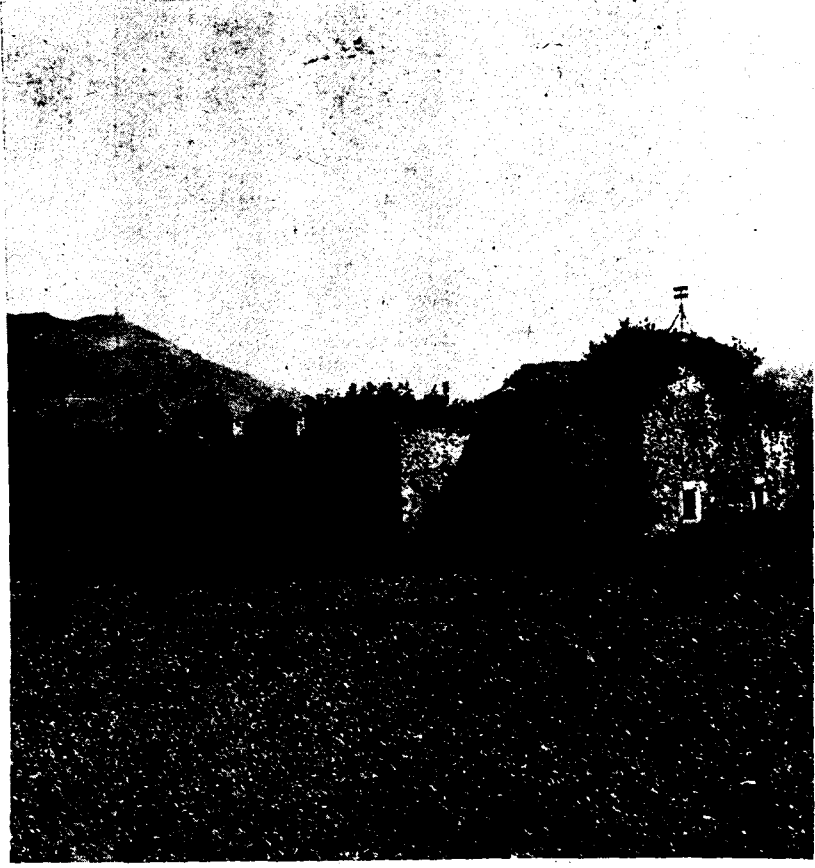
Res. 18 — Oba Köyü Medresesi. Binanın güney cephesi.

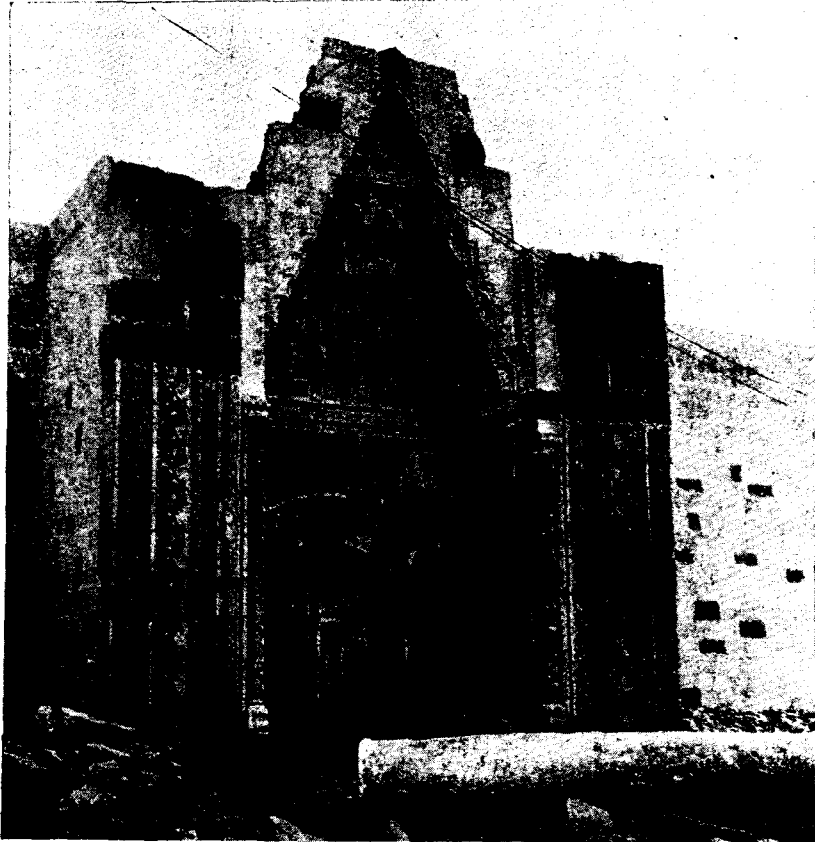
Res. 22 — Hatuniye Medresesi, Avlu revakı

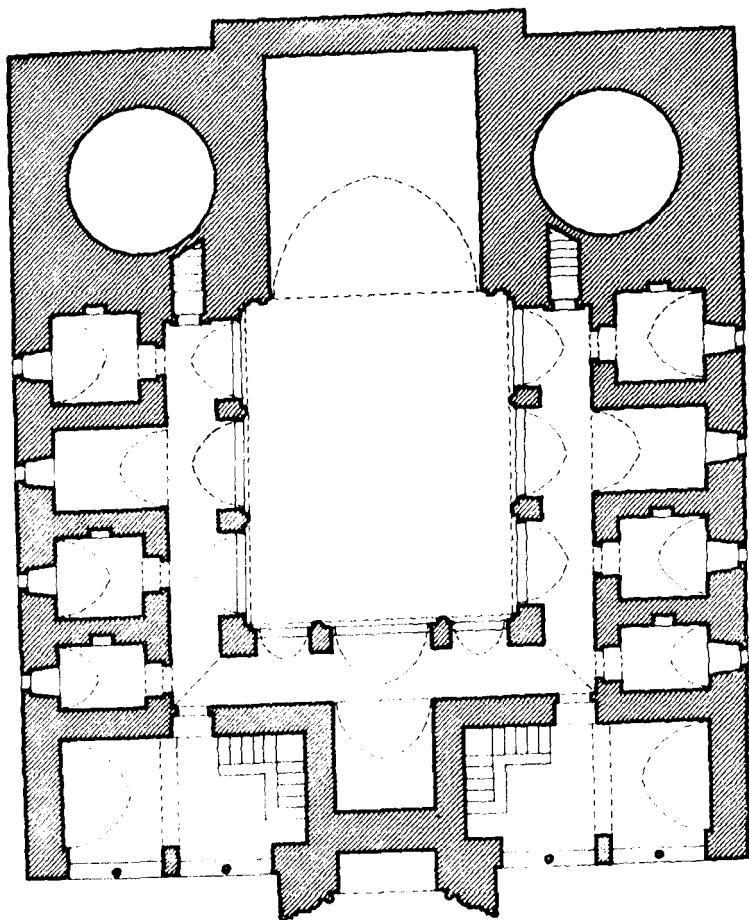
Res. 23 — Hatuniye Medresesi. Kubbeli odada stalaktitli tromp

Res. 20 — Hatuniye Medresesi. Güneyden görüŒ.

Res. 21 — Hatuniye Medresesi portal.

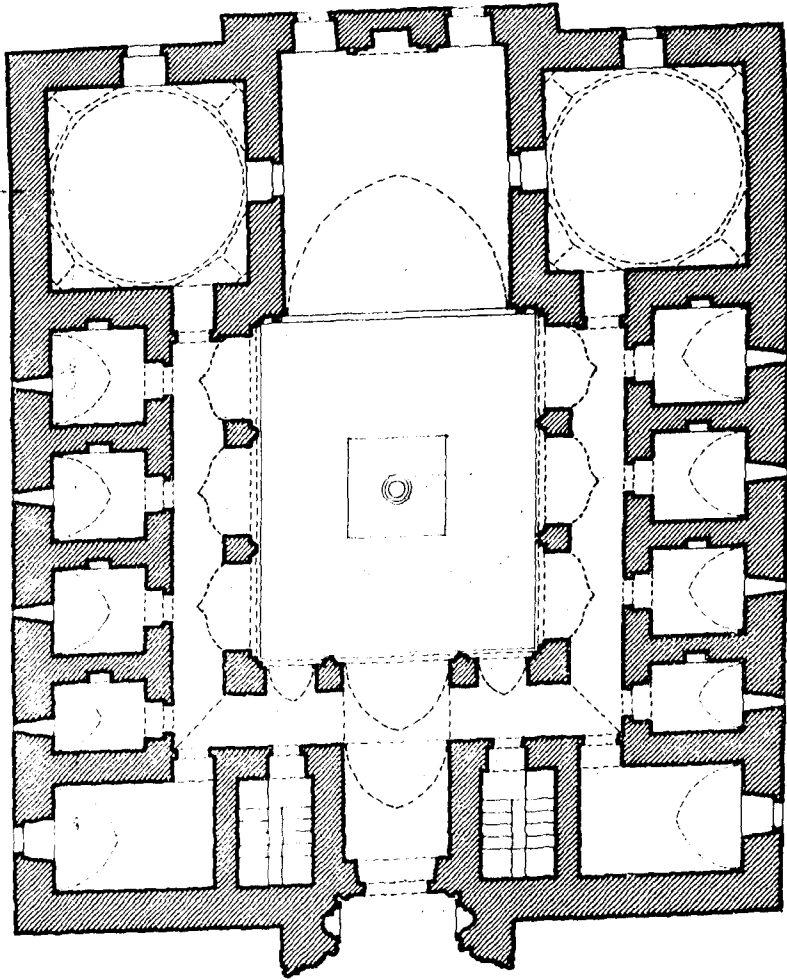
Şek. 8 -- Ak Medrese. Üst kat plânı.

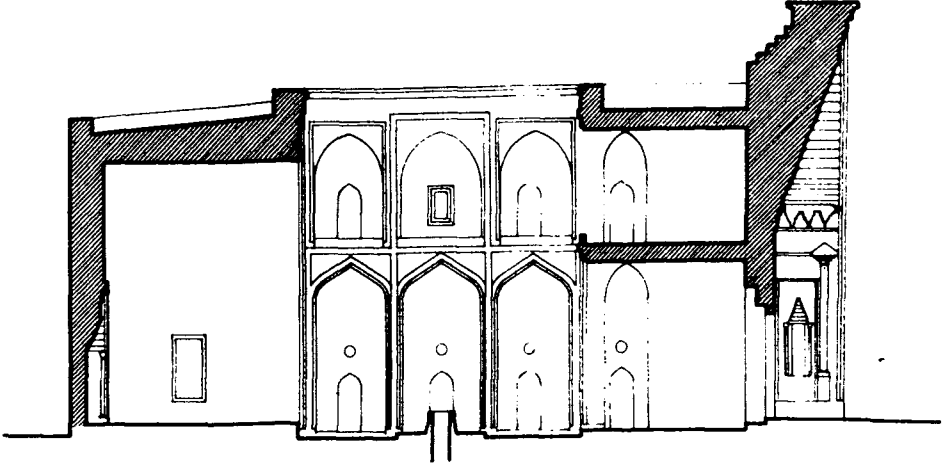
Res. 24 — Hatuniye Medresesi, Eyvanın doğusundaki
kubbe odanın kapısı

Res. 25 — Hatuniye Medresesi, Portalden detay (mihrâbiye)

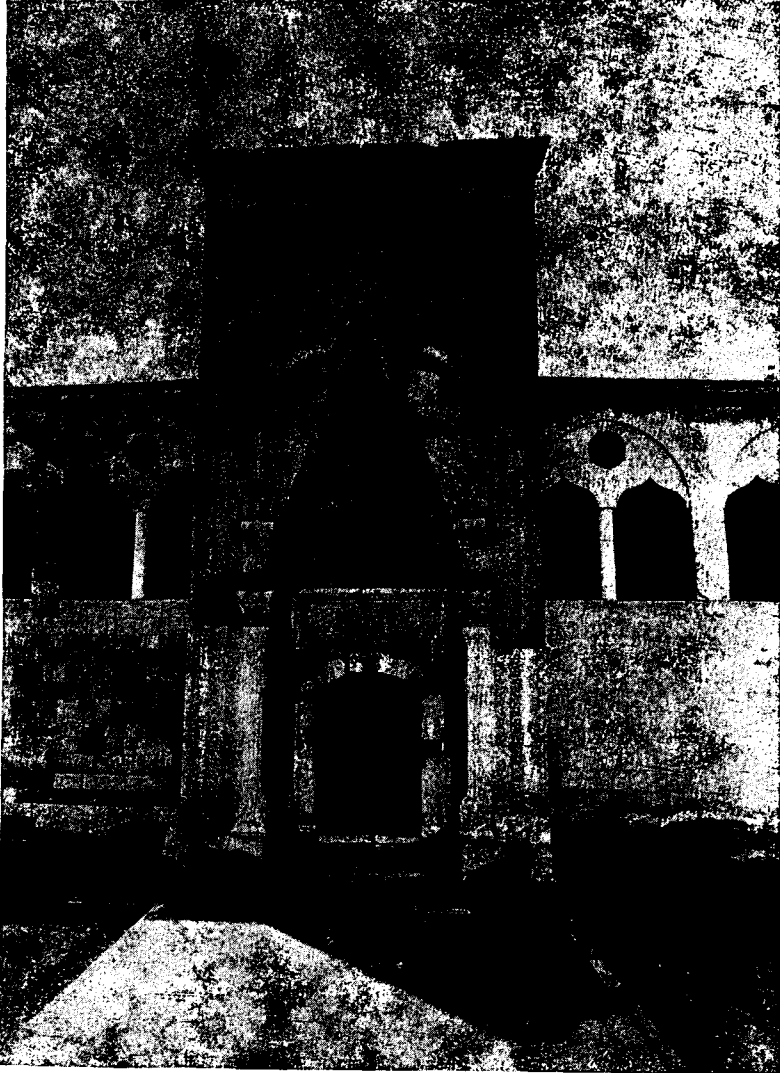

Şek. 7 — Ak Medrese. Alt kat plânı.

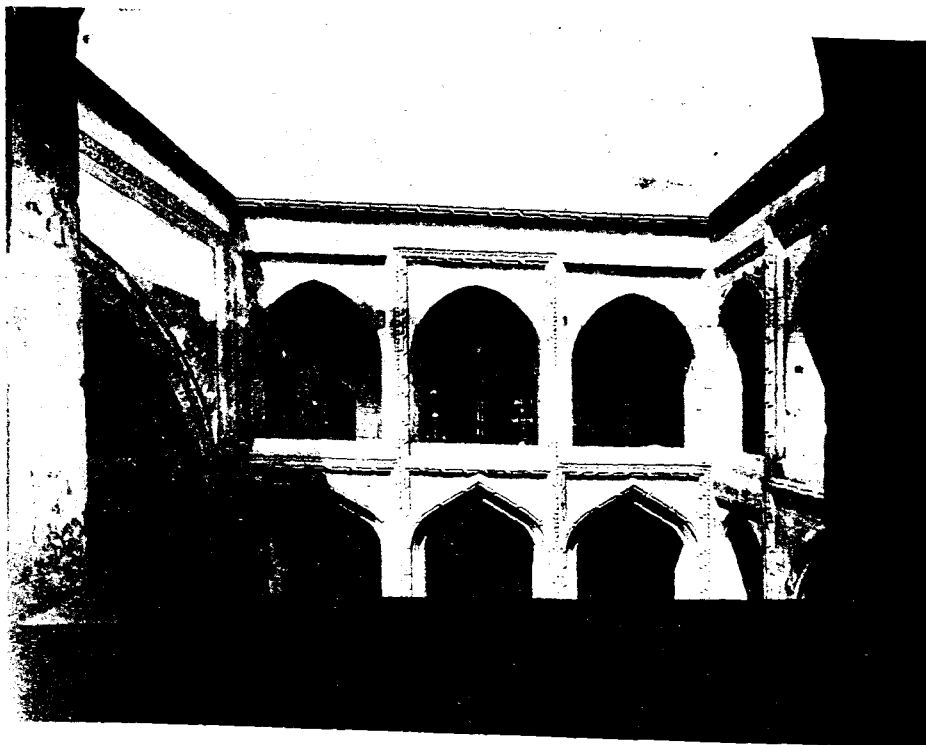

0 5 10m

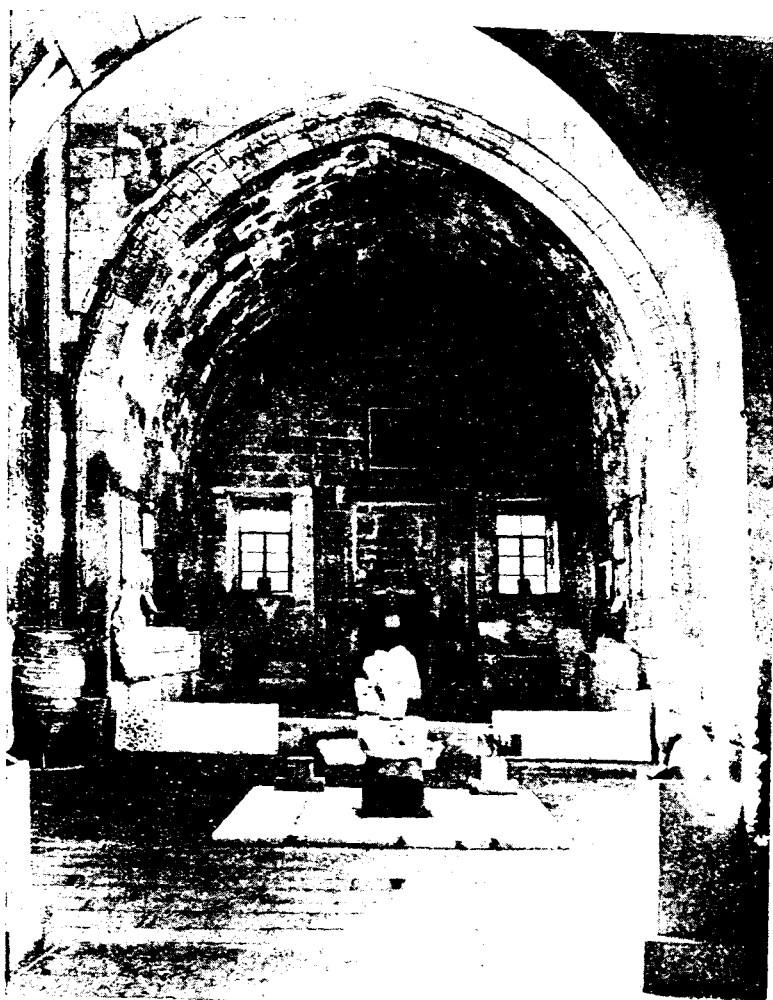
Şek. 9 — Ak Medrese. Uzunlamasına kesit.

Res. 26 — Ak Medrese. Binanın ön cephesi.

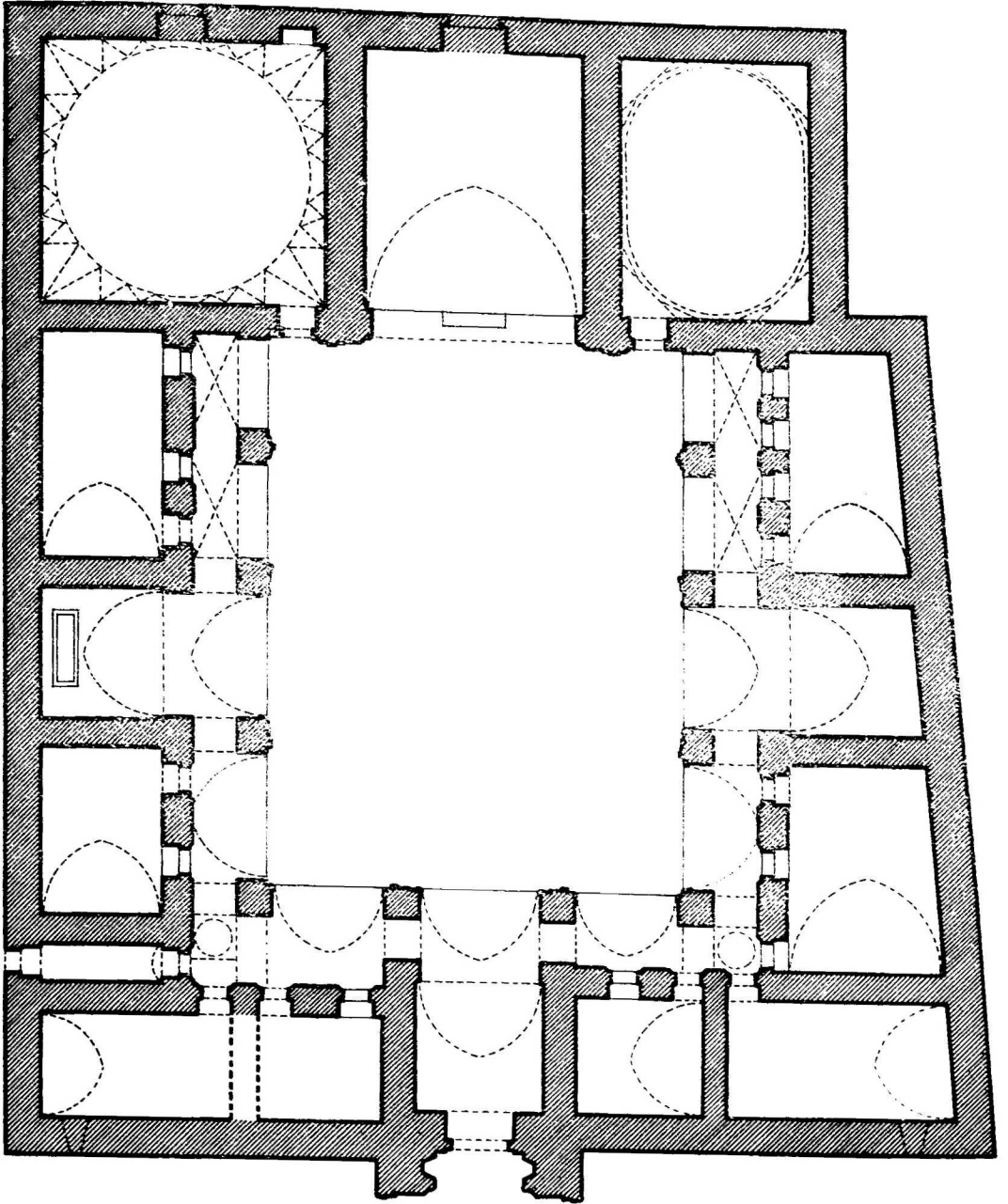
Res. 27 — Ak Medrese. Avlu

Res. 28 — Ak Medrese. Ana eyvan.

Res. 29 — Ak Medrese. Çatıya çıkan merdivenin kapısı.

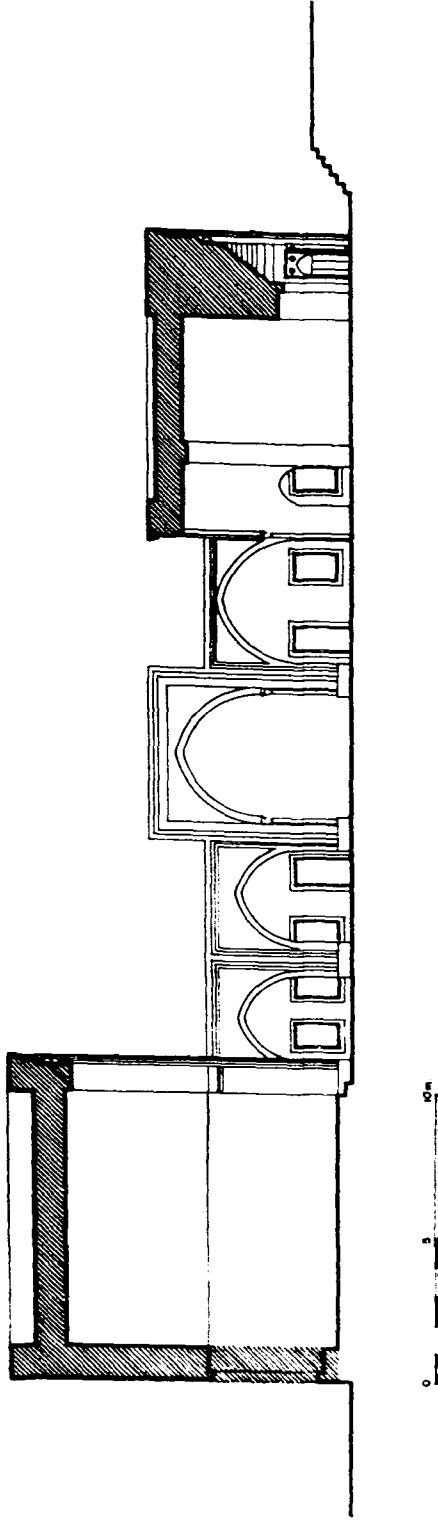
Şek. 10 — Zincirli Medrese plân.

Res. 30 — Zincirli Medrese. Binanın ön cephesi

Res. 31 — Zincirli Medrese. Avlu (ana eyvandan giriş eyvanına bakış)

Şek. 11 --- Zincirli Medrese Uzunlamasına kesit

Res. 32 — Zincirli Medrese. Avlunun kuzey kanadı

Res. 33 — Zincirli Medrese. Kışık dershaneden oval kubbeye geçiş.

Res. 34 — Zincirli Medrese. Ana Eyvan

Res. 35 — Zincirli Medrese. Portal.